

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Факультет історії і міжнародних відносин
Кафедра всесвітньої історії і міжнародних відносин

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**Тема: ЮЗЕФ ПІЛСУДСЬКИЙ ТА ВИСВІТЛЕННЯ ЙОГО
ВІЙСЬКОВОЇ, ПОЛІТИЧНОЇ ТА ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ
ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ ПОЛЬЩІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Використання чужих ідей

результатів і текстів мають

посилання на відповідне
джерело

підпис прізвище ініціали здобувача

Здобувача другого (магістерського) рівня

вищої освіти галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

спеціальності 014.03. Середня освіта

предметної спеціальності 014.03. Середня освіта
(Історія та правознавство)

Паращука Олега Олександровича

Науковий керівник:

Зінько Ю.А., кандидат історичних наук, професор.

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____

(підпис)

(ініціали, прізвище)

Члени комісії _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

м. Вінниця – 2025

АНОТАЦІЯ

Паращук О. О. Юзеф Пілсудський та висвітлення його військової, політичної та державницької діяльності при вивченні історії польщі в закладах вищої освіти. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти магістра за спеціальністю 014. Середня освіта предметною спеціальністю 014.03 Середня освіта. (Історія та правознавство) – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, 2025.

У кваліфікаційній роботі, на основі аналізу джерел та літератури, висвітлено військову, політичну та державницьку діяльність Юзефа Пілсудського. Висвітлено основні етапи життєвого шляху Пілсудського: ранні революційні переконання, участь у боротьбі за незалежність, діяльність у Польській соціалістичній партії, формування польського війська, роль у Польсько-Радянській війні. Охарактеризовано його подальшу політику, бачення зовнішньої політики. Проаналізовано період «санаційної» політики, що поєднував модернізаційні прагнення із істотними обмеженнями політичних свобод.

Значну увагу приділено висвітленню постаті Пілсудського у закладах вищої освіти. Розкрито методичні особливості вивчення діяльності Пілсудського у вищій школі. Проналізовано можливості застосування дискусійних методик, рольових технологій, роботи з картами, інтерактивних презентацій, аналізу джерел, мультимедійних матеріалів, та цифрових ресурсів. У підсумку доведено, що вивчення діяльності Юзефа Пілсудського в закладах вищої освіти має значний потенціал для розвитку критичного мислення студентів, розуміння ними механізмів державотворення, формування цілісного уявлення про історію Центрально-Східної Європи та підвищення якості професійної підготовки фахівців історичного профілю.

Ключові слова: Юзеф Пілсудський, історія Польщі, Друга Річ Посполита, військова діяльність, політична діяльність, державотворення, санація, методика навчання історії, заклади вищої освіти.

SUMMARY

Parashchuk O. O. Józef Piłsudski and the Representation of His Military, Political, and State-Building Activities in the Study of Polish History in Higher Education Institutions. – Qualification Thesis (manuscript).

A qualification thesis submitted for the Master's degree in the specialty 014 Secondary Education, subject specialty 014.03 Secondary Education (History and Law). – Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University, Vinnytsia, 2025.

This qualification thesis, based on the analysis of sources and scholarly literature, examines the military, political, and state-building activities of Józef Piłsudski. The research highlights the key stages of Piłsudski's biography, including his early revolutionary beliefs, participation in the struggle for national independence, involvement in the Polish Socialist Party, the formation of the Polish armed forces, and his role in the Polish–Soviet War. His subsequent political course and vision of foreign policy are characterized. The study also analyzes the period of “Sanation” politics, which combined modernization efforts with significant restrictions on political freedoms.

Particular attention is devoted to the representation of Piłsudski's figure in higher education institutions. The methodological features of studying his activities in higher education are revealed. The research analyses the possibilities of applying discussion-based methods, role-playing technologies, work with historical maps, interactive presentations, analysis of primary sources, multimedia materials, and digital resources. The study concludes that learning about Józef Piłsudski's activities in higher education has considerable potential for developing students' critical thinking, enhancing their understanding of state-building processes, shaping a holistic view of the history of Central and Eastern Europe, and improving the professional training of future historians.

Keywords: Jozef Pilsudski, history of Poland, Second Polish Republic, military activity, political activity, state-building, Sanation, methodology of teaching history, higher education institutions.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
Розділ 1. ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	9
1.1. Історіографія дослідження.....	9
1.2. Джерельна база дослідження.....	16
1.3. Методологія дослідження.....	20
Розділ 2. СТАНОВЛЕННЯ Ю. ПІЛСУДСЬКОГО ЯК ПОЛІТИЧНОГО ДІЯЧА.....	26
1.1. Формування суспільно-політичних поглядів.....	26
1.2. Діяльність Ю. Пілсудського в роки Першої світової війни.....	33
Розділ 3. ДЕРЖАВНА ТА ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У 1918–1926 РР.....	41
3.1. Роль та участь Ю. Пілсудського в польсько-більшовицькій війні...	41
3.2. Ю. Пілсудський та УНР (1917-1921 рр.) : міждержавні стосунки та військове співробітництво.....	47
3.3 Політична діяльність Юзефа Пілсудського після Ризького миру. Режим Санації.....	53
Розділ 4. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ Ю. ПІЛСУДСЬКОГО В КУРСІ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	59
4.1. Теоретико-методологічні засади вивчення постаті Юзефа Пілсудського у процесі підготовки фахівців істориків.....	59
4.2. Використання сучасних методів навчання при вивченні діяльності Ю. Пілсудського.....	61
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	70

ВСТУП

Після останнього поділу Речі Посполитої, Польща остаточно втратила свою незалежність. Будучи розділеними між трьома імперіями, поляки прагнули відновити свою державу. Одним із таких польських патріотів, який зміг здійснити мрію поколінь став Юзеф Пілсудський. Людина досить неоднозначна в своїх поглядах, політиці (в тому числі ставлення до України). В контексті сучасних україно-польських відносин постать Пілсудського є досить важливою, так як в його планах було утворення самостійної України в тісному союзі з Польщею, Литвою та іншими країнами Східної та Центральної Європи, що мало стати щитом від Радянської Росії. Тому, його постать є надзвичайно цікавою не тільки для польських, а й для вітчизняних дослідників.

Актуальність теми. Юзеф Пілсудський є ключовою фігурою польської історії, його роль у формуванні державності Польщі на початку XX століття залишається важливим об'єктом вивчення. Аналіз його діяльності дозволяє зрозуміти особливості політичного розвитку Польщі в контексті європейської історії XX століття. Постать Пілсудського досить детально досліджується останнім часом українськими науковцями, але його постать є досить неоднозначною, тому ця праця є новим поглядом на його діяльність. Теоретична новизна полягає у спробі систематизувати існуючі дослідження та внести новий погляд на діяльність Пілсудського в контексті міжнародних відносин. Також актуальною ця тема в контексті використання в навчальному процесі в закладах вищої освіти, оскільки постать Юзефа Пілсудського активно вивчається в курсі історії слов'янських народів, історії України, історіографії та джерелознавства історії слов'янських народів. В цьому плані використання актуальних методів вивчання та дослідження постаті Пілсудського є даволі важливою, так як передбачає не лише звичайне відтворення фактів, а й критичний аналіз та інтерпретацію історичних подій.

Об'єктом дослідження є історичні аспекти життя, військової, політичної та державницької діяльності Юзефа Пілсудського в контексті розвитку

польської державності та організація вивчення даної теми в закладах вищої освіти.

Предметом дослідження є суспільно-політична діяльність Ю. Пілсудського та особливості впровадження інтерактивних технологій при вивченні даної теми у закладах вищої освіти.

Хронологічні рамки дослідження включають період життя Пілсудського, а саме 1867-1935 рр.

Територіальні межі дослідження є досить широкими. Вони включають в себе територію тогочасних Російської імперії, Австро-Угорщини, Німеччини, Великої Британії, Франції, Японії.

Метою роботи є, на основі аналізу історичних джерел, загальної та спеціальної літератури, простежити особливості становлення Юзефа Пілсудського як суспільно-політичного діяча, командувача польських військових формувань, глави відновленої Польської Держави та створення методичної бази для вивчення та дослідження його постаті на заняттях з історії у вищих навчальних закладах.

Мета реалізується через вирішення таких дослідницьких **завдань**:

- 1) Аналіз наявних джерел та історіографії;
- 2) Проаналізувати розвиток суспільно-політичних поглядів Ю. Пілсудського;
- 3) Дослідити його діяльність на посадах керівника польських військових формувань;
- 4) З'ясувати його роль в утворенні Польської держави, його діяльність в Польсько – Радянській війні через призму співпраці між Польщею та УНР.
- 5) Охарактеризувати його діяльність в роки «Санації».
- 6) Підготувати методику вивчення постаті Пілсудського у закладах вищої освіти.

Практичне значення науково-дослідної роботи є досить широким. Перш за все варто акцентувати увагу на навчальній складовій. По-перше, дана робота

є досить корисною викладачам ВНЗ, оскільки методичні розробки можна буде використати під час лекційних, практичних занять:

1. В курсі історії Центральної і Східної Європи новітнього періоду під час розгляду тем:
 - Суспільно-політичні рухи на території Польщі в кінці XIX на початку XX століття
 - Відновлення польської державності. Польсько – радянська війна.
 - Польща в період «санації»
2. В курсі Історії України під час розгляду тем:
 - «Утворення ЗУНР. Польсько-Українська війна».
 - Варшавський договір. Союз Петлюра – Пілсудський.
 - Західноукраїнські землі в складі Польщі в Міжвоєнний період
3. В курсі Історіографії та джерелознавства історії Слов'янських народів:
 - Польські суспільно-політичні рухи кінця XIX ст. – поч. XX. ст.
 - Польсько – радянська війна.

Також матеріали дослідження можуть бути використані для подальших студій із військової історії, політичних процесів міжвоєнного періоду, біографістики.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати магістерського дослідження були апробовані у процесі наукових комунікацій автора. Зокрема, матеріали роботи знайшли відображення у публікації «Юзеф Пілсудський і польське питання в російсько-японській війні», опублікованій у Віснику студентського наукового товариства факультету історії і міжнародних відносин Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, збірнику наукових праць, випуск 21. У статті було висвітлено окремі аспекти формування політичних поглядів Ю. Пілсудського та їхній зв'язок із загальноєвропейськими процесами початку XX століття, що становить важливий складник теоретичних положень магістерської роботи.

Результати дослідження були також представлені у формі доповіді під час П'ятого Всеукраїнського науково-методичного онлайн-семінару «Методика використання історичних джерел в процесі підготовки і написання наукових

робіт здобувачами вищої освіти», організованого Житомирським державним університетом імені Івана Франка, Вінницьким державним педагогічним університетом імені Михайла Коцюбинського та Державним архівом Житомирської області. У межах семінару було презентовано методичні підходи до аналізу діяльності Ю. Пілсудського та використання відповідної джерельної бази у підготовці майбутніх фахівців-істориків.

Апробація дала змогу підтвердити наукову обґрунтованість висновків дослідження, їх значущість для історичної науки та навчального процесу, а також засвідчила практичну цінність запропонованих методичних рекомендацій для підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності «Історія».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 4 розділів, 10 підрозділів, висновків, списку джерел та літератури.

Розділ 1. Історіографія, джерельна база та методологія дослідження.

1.1. Історіографія дослідження

Постать Юзефа Пілсудського є досить популярною для дослідження, наявні – наукові статті, періодика й монографії (передусім польські, але і українські також наявні).

Так як постать Пілсудського є досить визначною, це створює величезну кількість легенд, які потребують підтвердження чи спростування. Саме для цього була створена праця польських істориків Дар'ї та Томаша Наленча [42], де не лише наявна велика кількість біографічної інформації, а й аналіз праць інших істориків, які досліджували життя Пілсудського.

Також доволі цікавою є стаття нашого українського дослідника Володимира Комара [30], де наявний доволі детальний аналіз діяльності Пілсудського, його соратників, Р. Дмовського та інших. Досліджено його бачення майбутнього Польщі, України, Росії. Привертає особливу увагу аналіз проблемних питань щодо його поглядів, наприклад: чи був Пілсудський дійсно федералістом? Чи був для Пілсудського соціалізм метою чи знаряддям для утворення могутньої Польської держави?

Одним із перших ґрунтовних вітчизняних досліджень, що розпочало процес критичного переосмислення постаті Юзефа Пілсудського в українській історіографії, є стаття Миколи Штарського «Юзеф Пілсудський. Факти і міфи» (1992) [52]. Праця Штарського є ключовою для розуміння еволюції української думки про Пілсудського. На відміну від радянського періоду, де він був виключно "імперіалістом", автор намагається відокремити реальні історичні факти його діяльності (створення легіонів, роль у незалежності) від ідеологічних міфів, що формувалися як у польській (героїзація), так і в радянській (демонізація) історіографії. Стаття підкреслює суперечливість як політичних ідей (федералізм і великодержавність). Штарський був одним із перших, хто відкрито порушив питання про українсько-польські відносини та оцінку військово-політичних дій Пілсудського на східному напрямку з позиції українських національних інтересів.

Варто відмітити, також працю Матушнського Н., який проаналізував, діяльність Ю. Пілсудського після утворення Речі Посполитої до 1923 року. Основний акцент зроблений на внутрішню ситуацію в Польщі, але і також непоганий аналіз і ситуації на зовнішньополітичній арені [37]. Велика кількість статей присвячена українсько-польським відносинам, при чому особливу роль віднесено Варшавському договору. Тут потрібно вказати статтю Костишин Е., де проаналізовані передумови та причини підписання Варшавського договору, та його роль не тільки для України та Польщі, а і для всієї Європи, в контексті боротьби проти більшовизму [33]. Також про роль договору підписаного у Варшаві писав і Зінкевич Р., де окрім аналізу самого договору, також висвітленні прямі переговори Пілсудського та Петлюри, на рахунок утворення військового союзу [27]. Привертає увагу праця Корольова, де досить детально проаналізована той шлях, який пройшли Пілсудський та Петлюра до укладання польсько-українського союзу. Особливого акценту надано критиці, як позитивній так й негативній сучасниками Петлюри [32]. В цій же тематиці треба відмітити ще одну статтю Зінкевич, особливістю якої є детальний аналіз переговорів до підписання Варшавського договору, досліджено ті спроби, які робили польські та українські політики в підписанні військового союзу проти більшовиків, а також було зроблено висновок що союз Петлюра-Пілсудський був фактично приречений з самого початку, так як його підписанти переоцінили ситуацію, що була в українському суспільстві. Проте, наголошується на важливості цього союзу в контексті сучасних польсько-українських відносин [26].

Також треба виділити статтю Геннадія Дедуріна, де проаналізовано перш за все, білоруське питання, в контексті геополітичних планів II Речі Посполитої. Особливу увагу автор привертає, концепції федералізму Ю. Пілсудського, а саме чи дійсно він намагався надати білоруським землям свободу, чи все таки використовував її лише для того, щоб привернути білоруське населення на свій бік. Автор зауважує, що Пілсудський, в період війни з більшовиками надавав певні поступки білоруському народові, в плані

культурної свободи, створення певних військових формувань, навіть були думку про надання центральній та східній частині білоруських земель автономії, але після підписання Ризького мирного договору, питання білоруської державності відійшло на другий план [21].

Цікавою є монографія Любомира Алексієвця [13] присвячена комплексному аналізу процесу відродження та становлення польської державності у міжвоєнний період (1918–1939). Автор детально розглядає етапи формування політичної системи: від парламентської демократії (початок 1920-х) до встановлення режиму "Санації" після Травневого перевороту 1926 року, акцентуючи на трансформації влади під керівництвом Ю. Пілсудського. Значна увага приділяється національному питанню та відносинам польської влади з національними меншинами, що є особливо важливим контекстом для української історіографії.

Не менш важливою для формування історико-теоретичної бази дослідження є праця Леоніда Зашкільняка та Миколи Крикуна «Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів» (2002) [24]. У ній подано найбільш повний та авторитетний український наратив, що висвітлює всі етапи польської історії, включаючи ключову роль Ю. Пілсудського у відродженні незалежності та його вплив на державну ідеологію. Автори приділяють увагу й етнополітичним питанням, надаючи критичний аналіз політики режиму «Санації» щодо національних меншин, зокрема українського питання, що дозволяє збалансувати оцінку діяльності Пілсудського.

Аналізуючи роль Юзефа Пілсудського, неможливо оминати його внесок у формування зовнішньої політики та міжнародного позиціонування відродженої Польщі. Цей аспект детально розкрито у статті Юрія Земського «Вибудовування стратегії міжнародних відносин творцями Другої Речі Посполитої» (2017) [25]. Ю. Земський досліджує конкуренцію зовнішньополітичних концепцій (зокрема, концепції Романа Дмовського про етнічно монолітну державу та федералістської концепції Пілсудського про союз із країнами Центрально-Східної Європи). Він демонструє, як Юзеф

Пілсудський як Верховний головнокомандувач і Начальник держави був головним архітектором ранньої дипломатії та воєнної стратегії.

Для забезпечення глибокого історіографічного аналізу фігури Юзефа Пілсудського, необхідно звернутися до оглядових праць, які висвітлюють погляди польської та вітчизняної науки. Стаття Геннадія Корольова [31] є важливим інструментом для такого огляду. Автор систематизує та аналізує ключові концепції та оцінки постаті Маршала в сучасній польській історичній науці, зосереджуючись на його східній політиці.

Для глибшого розуміння мотивів Юзефа Пілсудського, особливо в контексті його східної політики та ставлення до українських земель, необхідним є аналіз статті Василя Лисенка [35]. Автор розглядає, як ідея про "особливу місію" Польщі у Східній Європі та особиста "месіанська роль" Маршала впливали на його військово-політичні рішення, зокрема, щодо територій, населених українцями. В. Лисенко аргументує, що Пілсудський розглядав Галичину не просто як територію, а як критично важливий плацдарм для реалізації своєї федералістської концепції (Міжмор'я) та утримання Польщі в якості великої регіональної держави. При цьому автор аналізує, як ця "візія" часто ігнорувала національні прагнення місцевого українського населення.

Задля комплексного дослідження постаті Юзефа Пілсудського та його ролі у творенні Другої Речі Посполитої необхідно залучати ключові праці сучасної польської історіографії. До таких належить «Польща – Нарис історії» (2015), виданий під редакцією Влодзімежа Менджецького та Єжи Брацисевича Інститутом національної пам'яті (IPN). [38]. Ця праця відображає державну та офіційну позицію сучасної Польщі. У цьому виданні постать Маршала висвітлюється як основоположник незалежної держави, ключова фігура у перемозі над більшовизмом та творець стабільності після 1926 року. Нарис детально, але з позиції позитивної оцінки, розглядає режим «Санації» та його законодавчі ініціативи, підкреслюючи прагнення Пілсудського до "оздоровлення" державного життя. Цінність цього джерела полягає у можливості прямого порівняння української та сучасної польської

історіографічних традицій щодо Пілсудського. Це дозволяє виявити точки збіжності та розбіжності в оцінках його політичного реалізму, авторитарних тенденцій та східної політики, тим самим поглиблюючи історіографічну базу дослідження.

Важливою є і стаття Новака Олександра [43], яка концентрується на політико-правовій системі, що виникла в Польщі після Травневого перевороту 1926 року. Автор розглядає як позитивні аспекти (стабілізація економіки, посилення центральної влади), так і негативні прояви (обмеження демократії, посилення авторитарних методів, переслідування політичних опонентів). Новак чітко позиціонує цей режим як особистий політичний проєкт Юзефа Пілсудського, спрямований на посилення виконавчої влади та мінімізацію впливу партійної боротьби, яку Маршал вважав головною причиною нестабільності.

Критично важливим для розуміння постаті Юзефа Пілсудського є звернення до фундаментальних біографічних праць, які пропонують систематизований та детальний виклад його життя і політичної діяльності. Особливе місце в історіографії займає монографія Влодзімежа Сулеї «Юзеф Пілсудський» [46]. Монографія охоплює всі періоди життя Пілсудського: від його діяльності у соціалістичному таємному русі та створення легіонів до періоду керівництва державою як Начальника і, пізніше, творця режиму «Санації». Сулея детально аналізує еволюцію світогляду Пілсудського, його військові стратегії (зокрема, під час Радянсько-польської війни) та особисті мотиви. Автор подає Пілсудського як надзвичайно складну, суперечливу, але, безумовно, центральну фігуру польської історії XX століття.

Для порівняння та глибшого розуміння масштабу постаті Юзефа Пілсудського у XX столітті, корисно звернутися до збірок історичних портретів. Серед них виділяється праця Олексія Підлуцького «Постаті XX сторіччя» (2007) [47]. Автор дає лаконічну, але ємну оцінку Пілсудського з позиції публіцистичної та історичної думки.

Також варто відмітити статтю Ірини Ратушняк «Юзеф Пілсудський: Людина і політик» (2003) [49]. Авторка розміщує Пілсудського в контексті особливостей політичних режимів відроджених слов'янських держав після Першої світової війни. Це дозволяє порівняти його авторитарні тенденції з аналогічними процесами в інших країнах Центрально-Східної Європи, підкреслюючи унікальність польського шляху та особистого впливу Маршала на формування системи.

Окремо варто виділити праці які розкривають методологічні засади, які дозволяють розкрити проблему дослідження постаті Пілсудського у закладах вищої освіти.

Для обґрунтування вибору ефективних методів та принципів викладання діяльності Юзефа Пілсудського у закладах вищої освіти, необхідно спиратися на теоретичні основи сучасної методології історії. Ключовою працею у цьому контексті є навчальний посібник Світлани Лях «Методологія історії: класика і практика» (2021) [36]. Монографія надає систематизований огляд класичних та інноваційних підходів до історичного пізнання, включаючи філософію історії, принципи верифікації та інтеграції міждисциплінарних методів.

Дослідження діяльності Юзефа Пілсудського має ґрунтуватися на сучасних освітніх парадигмах, зокрема на компетентнісному підході. Цьому присвячена стаття Ірини Мороз «Компетентнісний підхід до навчання історії в старшій школі» [38] , принципи якої є релевантними й для вищої освіти. Компетентнісний підхід передбачає, що студенти мають не лише знати біографію Пілсудського, але й вміти критично оцінювати його дії з різних позицій (української, польської, європейської), аналізувати джерела та аргументовано висловлювати власну думку.

Досить важливою є стаття Марини Москалюк та Аліни Лень «Цифрові технології та їх роль у вивченні історії» [40], де автори аналізують потенціал цифрових інструментів (електронні ресурси, інтерактивні карти, мультимедійні презентації, віртуальні музеї та архіви) для поглиблення історичного пізнання та візуалізації складних історичних процесів.

Для забезпечення цікавого вивчення постаті Юзефа Пілсудського, необхідно використовувати інноваційні методи, зокрема сторітелінг (storytelling). Цей метод детально описано у посібнику Світлани Білої та Лесі Мазурчак «Сторітелінг при вивченні історії у закладах загальної та фахової передвищої освіти» [15], де автори обґрунтовують ефективність сторітелінгу як нарративного методу, що дозволяє емоційно залучати студентів до історичного матеріалу та сприяє його кращому запам'ятовуванню. Особлива увага приділена тому, як створювати переконливі та структуровані розповіді на основі історичних фактів.

Ключовою статтею в питанні методів навчання є праця Василя Доліда та Павла Долганова «Проектне навчання в історичній освіті» [19]. Автори детально розкривають етапи проектного навчання: від формулювання гіпотези (проблеми) та планування до презентації результатів та оцінювання.

Варто відмітити і працю Аліни Ковальової «Рольова гра на уроках історії» [28], де авторка розглядає рольову гру не лише як розважальний, але і як ключовий дидактичний інструмент, що сприяє засвоєнню навчального матеріалу через безпосередню участь студентів.

Для ефективного та цілісного висвітлення багатогранної діяльності Юзефа Пілсудського — як військового, політичного діяча та державника — необхідно застосовувати інтегрований підхід в освіті. Теоретичні засади цього підходу розкрито у статті Оксани Коханко «Історичні аспекти розвитку інтегрованого підходу в освіті» [34]. Авторка аналізує еволюцію інтегрованого підходу в освітній практиці. Інтеграція розглядається як об'єднання знань та навичок із різних дисциплін або їхніх розділів для створення цілісного світогляду та розуміння об'єкта вивчення.

Отже, проведений аналіз наявної історіографії свідчить про те, що дослідження постаті Пілсудського сформувало доволі багатий і різноспрямований дискурс, у якому поєднано політичні, військові, ідеологічні та геополітичні аспекти його діяльності. Сукупність наукових праць показує, що Юзеф Пілсудський належить до тих історичних діячів, постать якого

породжує доволі жвавий інтерес, так і різноманітні інтерпретації окремих аспектів його життя, що часто відрізняються залежно від дослідницьких підходів та концептуальних пріоритетів. Окремо варто виділити праці присвячені методологічній складовій, пов'язаній з особливостями вивчення постаті Пілсудського у закладах вищої освіти, які необхідні для осмислення методик, які дозволяють ефективно досліджувати та аналізувати діяльність Юзефа Пілсудського під час навчання в закладах вищої освіти. Підсумовуючи, необхідно зазначити, що існуючий комплекс історіографії створює ґрунтовну основу для подальших досліджень.

1.2. Джерельна база дослідження

Під час дослідження теми було опрацьовано доволі багато цікавих та значущих джерел.

Розпочнімо з збірки Томаша Гунчака "Україна і Польща в документах 1918–1922" [1],[2]. Воно є ключовим комплексним першоджерелом для вивчення військово-політичної діяльності Юзефа Пілсудського у східному напрямку та його політики щодо України. Ця збірка належить до категорії документальних публікацій, що акумулюють матеріали з українських, польських та зарубіжних архівів. Документи охоплюють період, що є ключовим для формування державницьких та військових засад Другої Речі Посполитої. Містить ноти, угоди та меморандуми, які безпосередньо відображають перебіг польсько-українських перемовин та суперечності щодо територіального питання, що є важливим для аналізу політичного реалізму Пілсудського. Також включає звіти та накази, що стосуються Польсько-радянської війни та Варшавського договору 1920 року з Симоном Петлюрою. І також праця висвітлює позиції польських урядових кіл щодо федералістської концепції Пілсудського, демонструючи її підтримку та критику на етапі становлення держави.

Для об'єктивного висвітлення військової та зовнішньополітичної діяльності Юзефа Пілсудського у період становлення польської державності, критично важливими є документи, що відображають позицію та дії його

головного противника — більшовицької Росії. Це відображено у збірнику "Документы и материалы по истории советско-польских отношений" (Т. 2) [3]. Це друкований збірник документів радянського періоду, присвячена історії радянсько-польських відносин. Том 2 охоплює період листопад 1918 р. – квітень 1920 р., що є часом формування стратегічних планів Пілсудського та початку Польсько-радянської війни. Цей збірник містить ноти та пропозиції про перемир'я з боку РРФСР, які були відкинуті Пілсудським. Це дозволяє проаналізувати його стратегію "гри на виснаження" та дипломатичний реалізм. Наявні документи, що стосуються планування та перебігу бойових дій на Східному фронті, включно з інформацією про розстановку сил та тактичні цілі більшовицьких військ. Це дає можливість оцінити військову діяльність Пілсудського. Також є постанови ЦК РКП(б) та РНК, що стосуються польського питання та планів щодо «експорту революції» на Захід, що є контекстом для розуміння антибільшовицької боротьби Пілсудського.

Також варто відзначити Інститут Юзефа Пілсудського в Америці, та Інститут Юзефа Пілсудського в Лондоні, де зібрана велика кількість відсканованих рукописних листів, документів, фото, мемуарів, періодики тих часів, де наявна інформація як і про Юзефа Пілсудського, так і про тих людей чи організацій, до яких він мав причетність.

Періодика тих часів, також багата на матеріали. Доволі цікавою є стаття з «Варшавського кур'єру» про арешт Юзефа Пілсудського [6]. Дане джерело висвітлює позицію різних партій та суспільних груп щодо дій німецької окупаційної влади, що дозволяє зрозуміти консолідацію польського національного руху навколо фігури Пілсудського. Газетні публікації допомагають простежити, як навколо арешту створювався героїчний наратив про Пілсудського як єдиного, хто кинув виклик окупанту. Це безпосередньо вплинуло на його легітимність у 1918 році

Також важливою є стаття газети "Ізвестія" про Маршала і роль радянсько-польського пакту [7]. Цей матеріал особливо цінний, оскільки він стосується періоду після нормалізації відносин та підписання мирної угоди (ймовірно, про

ненапад), що вимагало від радянської пропаганди зміни тональності щодо Маршала. Публікація містить офіційну радянську оцінку Пілсудського, відображає, як змінювалася риторика Кремля щодо Пілсудського (від "імперіаліста" до "реаліста"), демонструючи прагматизм радянської зовнішньої політики.

Надзвичайно важливим джерелом є "Jak stałem się socjalistą?" ("Як я став соціалістом?") авторства Юзефа Пілсудського [9]. Для аналізу ідеологічної основи політичної діяльності Юзефа Пілсудського, необхідно залучати його особисті рефлексії щодо власного світогляду. Це автобіографічне джерело висвітлює початковий, формуючий етап його політичної кар'єри та ідейну базу, на якій він згодом будував свою державницьку діяльність. Воно описує особисті мотиви та інтелектуальний шлях Пілсудського до вступу в соціалістичний рух, а також його ранні переконання щодо зв'язку між соціалізмом та національною незалежністю Польщі. Це дає ключ до розуміння його подальшого прагнення до незалежності понад усе. Документ розкриває умови підпільної діяльності Пілсудського, його зіткнення з царським режимом та формування революційного характеру, що пізніше проявився у військових і політичних рішеннях. Джерело надає важливу відправну точку для аналізу подальшого відходу Пілсудського від соціалістичної доктрини (після 1905 р.) та його переходу до пріоритету державницької ідеї.

Доволі важливим джерелом є промова Юзефа Пілсудського на відкритті Законодавчого Сейму (10 лютого 1919 р.) [10]. Це первинний політичний документ у формі офіційної промови, виголошеної Юзефом Пілсудським як Начальником Держави під час відкриття Законодавчого Сейму. Промова фіксує передачу влади від тимчасового військового керівництва. Це демонструє початковий демократичний вектор державницької діяльності Пілсудського. Пілсудський окреслює головні завдання нової польської держави: встановлення кордонів, консолідація територій, створення правової системи та вирішення соціальних проблем. Це дозволяє простежити його державницьке бачення на початковому етапі.

Важливим джерелом також є «Наказ до офіцерів I Бригади Польських Легіонів» [11]. Це первинний військовий документ виданий Юзефом Пілсудським як Командувачем I Бригади Легіонів. Документ фіксує його роль у створенні збройної сили, що боролася за незалежність Польщі. Документ відображає риторику Пілсудського, його здатність мобілізувати та мотивувати офіцерський склад, а також його авторитет серед солдатів, що було основою його майбутньої політичної влади.

Найбільш цікавим і сенсаційним є «Проект угоди про фінансування Польського Легіону для боротьби на боці Японії» [12]. Це проект угоди, що фіксує переговори та домовленості між Юзефом Пілсудським та Японією під час Російсько-японської війни (1904–1905 рр.) щодо створення та фінансування польських військових формувань (Легіону) для боротьби проти Російської імперії. Документ підтверджує його готовність використовувати будь-які зовнішні сили для боротьби проти спільного ворога — Російської імперії. Це є прямим доказом його пріоритету незалежності над будь-якою ідеологічною чи моральною оцінкою партнерів. Угода розкриває деталі ранніх військових проектів Пілсудського та його вміння організовувати військове підпілля та домовлятися про його міжнародну підтримку. Ця рання співпраця заклала основи його реалістичного та балансуєчого підходу у зовнішній політиці вже незалежної Польщі.

Окремо варто виділити джерело, яке є ключовим в контексті методики викладання діяльності Пілсудського в закладах вищої освіти. Проект стандарту вищої освіти зі спеціальності 014 "Середня освіта (за предметними спеціальностями)" на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти від 17 квітня 2024 року [4]. Документ визначає, які саме загальні та фахові компетентності мають бути сформовані у випускника. Окреслює, що саме має знати та вміти здобувач після завершення освітньої програми. Встановлює загальні принципи структури та обсягу навчального навантаження. Це джерело є фундаментальним для методичної частини даної роботи, оскільки воно дозволяє методично обґрунтувати вибір активних методів (сторітелінг, рольові

ігри, проекти) як інструментів, що найкраще сприяють досягненню визначених стандартом результатів навчання.

Отже, аналіз джерельної бази дослідження засвідчує, що дослідження постаті Юзефа Пілсудського спирається на надзвичайно різноплановий і репрезентативний комплекс матеріалів. Наявність широкого корпусу автентичних текстів, офіційної документації, мемуарної літератури створює умови для детального, багатовимірного аналізу діяльності Пілсудського та історичного контексту у якому ця діяльність відбувалась. Наявна джерельна база є не лише досатньою, а й концептуально цінною для дослідження військової, політичної та державницької діяльності Пілсудського, її широта та різноманітність формують основу для подальшого аналізу і забезпечують високу якість наукових висновків, що дозволяє вибудувати всебічну реконструкцію досліджуваних процесів.

1.3. Методологія дослідження

Дана робота базується на кількох фундаментальних принципах:

- Принцип історизму, який забезпечує розгляд явищ і подій у контексті конкретної історичної епохи. Для розуміння діяльності Пілсудського важливо врахувати політичні, соціальні та економічні обставини Польщі кінця XIX – початку XX століття. Дослідження враховує такі історичні явища, як боротьба за незалежність, Першу світову війну, створення Другої Речі Посполитої та політичні трансформації міжвоєнного періоду.
- Принцип об'єктивності так як аналіз діяльності Пілсудського проводиться з урахуванням усіх доступних джерел, включаючи ті, що можуть містити суперечливі або критичні оцінки. Увага приділяється як позитивним оцінкам його діяльності, так і критичним зауваженням, представленим у польській та міжнародній історіографії.
- Принцип системності, тому що діяльність Пілсудського розглядається як частина ширшого процесу польської державності, що включає взаємодію з іншими політичними діячами, організаціями та іноземними

державами. У межах цього принципу діяльність Пілсудського розглядається як комплекс взаємозалежних процесів: його політична діяльність взаємодіє з військовими рішеннями, а також впливає на розвиток польської державності. Дослідження передбачає інтеграцію різних аспектів його діяльності у єдину логічну систему.

- Принцип міждисциплінарності, так як дослідження спирається на знання з історії, політології, соціології, педагогіки та інших дисциплін. Такий підхід дозволяє розкрити не лише подієвий, але й структурний та соціальний контексти діяльності Пілсудського.

У ході роботи застосовано такі методи:

1. Метод аналізу та синтезу

- Аналіз застосовується для розчленування досліджуваного об'єкта (військова, політична, державницька діяльність Пілсудського) на складові елементи. Це дозволяє окремо вивчити кожен аспект діяльності Пілсудського: наприклад, його участь у революційних рухах, організацію Польських легіонів, політичну боротьбу за незалежність Польщі.

- Синтез допомагає інтегрувати отримані знання в цілісне розуміння ролі Пілсудського в історії Польщі. Поєднання військової та політичної діяльності дозволяє виявити зв'язок між його військовими перемогами та створенням польської державності.

2. Метод індукції та дедукції

- Індукція використовується для формулювання загальних висновків на основі вивчення окремих фактів. Наприклад, аналіз конкретних рішень Пілсудського у військовій та політичній сферах дозволяє виявити основні принципи його лідерства.

- Дедукція допомагає пояснити окремі аспекти діяльності Пілсудського через загальні закономірності історичного розвитку (наприклад, процеси національного відродження у Східній Європі).

3. Метод узагальнення

Застосовується для створення цілісного уявлення про діяльність Пілсудського на основі вивчення різних джерел і точок зору. Узагальнення результатів аналізу дозволяє оцінити значення його діяльності у контексті польської історії, а також визначити способи представлення цієї інформації у викладанні.

4. Метод класифікації та систематизації

У ході дослідження відбувається класифікація джерел (первинні та вторинні), подій (військові операції, політичні реформи, дипломатичні дії), а також ідей, які формували світогляд Пілсудського.

Систематизація результатів аналізу допомагає структурувати матеріал відповідно до завдань дослідження, що сприяє глибшому розумінню об'єкта дослідження.

Ось розширений розділ із детальним описом використання власне історичних методів дослідження:

6. Хронологічний метод

У дослідженні хронологічний підхід дозволяє простежити етапи діяльності Пілсудського:

- Його участь у революційному русі кінця XIX століття.
- Створення Польських легіонів у роки Першої світової війни.
- Політичну активність у період боротьби за незалежність Польщі (1918–1921).
- Період правління в міжвоєнній Польщі (1926–1935).

2. Порівняльно-історичний метод

Цей метод використовується для співставлення діяльності Пілсудського з іншими видатними діячами польського і міжнародного визвольного руху.

- Порівняння його політичних і військових підходів із діяльністю Романа Дмовського, який представляв інший напрям польського націоналізму.
- Аналіз його дій у контексті міжнародного досвіду, зокрема у порівнянні з Томашем Масариком у Чехословаччині чи Симоном Петлюрою в Україні.

7. Історико-генетичний метод

- Дозволяє дослідити походження і розвиток політичних ідей та дій Пілсудського.

- Простежується, як формувалися його політичні переконання під впливом конкретних історичних обставин.

8. Історико-проблемний метод

- Цей метод спрямований на вивчення конкретних проблем, пов'язаних із діяльністю Пілсудського, наприклад:

- Його роль у формуванні польської армії.

- Його внесок у міжнародну дипломатію та участь у створенні пактів із західними державами.

- Використання його ідей у сучасній політичній культурі Польщі.

- Дослідження окремих проблем у їхньому розвитку дозволяє глибше зрозуміти багатогранність діяльності Пілсудського.

Використання власне історичних методів дозволяє створити комплексний і багатовимірний портрет діяльності Юзефа Пілсудського. Вони забезпечують можливість виявити не лише об'єктивні історичні факти, але й зрозуміти мотивацію, обставини та наслідки його рішень. Інтеграція цих методів у педагогічний контекст сприяє створенню якісних навчальних матеріалів, які не лише передають знання, а й формують критичне мислення у студентів.

Інтеграція цих підходів забезпечує не лише реконструкцію історичних подій, але й їхню інтерпретацію у світлі сучасних знань. Крім того, застосування міждисциплінарних методів, зокрема соціологічних і педагогічних, дозволяє оцінити актуальність діяльності Пілсудського для сучасного суспільства.

Така методологія сприяє формуванню системного, об'єктивного і всебічного погляду на роль Юзефа Пілсудського в історії Польщі, а також підкреслює його значення для розуміння загальноєвропейських процесів першої половини XX століття.

Узгальнюючи третій підрозділ, доцільно підкреслити, що дослідження постаті Юзефа Пілсудського ґрунтується на цілісній, збалансованій і

концептуально виваженій системі принципів та методів, яка забезпечує наукову об'єктивність. Поєднання історизму, об'єктивності, системності та міждисциплінарності дає можливість розглядати діяльність Пілсудського не як ізольований феномен, а як складову ширших державотворчих соціальних та політичних процесів у Східній Європі кінця XIX – першої половини XX століття. Використання комплексу загальнонаукових та спеціально-історичних методів забезпечує багатовимірність дослідження. Завдяки цьому формуються передумови для всебічного й збалансованого висвітлення ролі Пілсудського у процесах відновлення польської державності, розвитку військових інституцій та формування політичної системи міжвоєнного періоду.

У першому розділі роботи закладене науково-методичне підґрунтя для подальшого аналізу військової, політичної та державницької діяльності Юзефа Пілсудського, що є ключовою складовою дослідження. У ході аналізу було визначено, що його багатогранна діяльність потребує не лише історичного осмислення, але й використання комплексного міждисциплінарного підходу. Особливу увагу приділено критичному аналізу джерельної бази, яка включає різноманітні документи, мемуари, листування та сучасні наукові публікації, що дозволяє уникнути суб'єктивізму в оцінках і забезпечити об'єктивність висновків.

Застосування загальнонаукових, власне історичних і педагогічних методів дозволяє системно й аргументовано досліджувати постать Пілсудського в контексті польської та європейської історії першої половини XX століття. Використання хронологічного, порівняльно-історичного, критичного та інших методів не лише сприяє реконструкції ключових подій і явищ, але й допомагає розкрити їхню причинно-наслідкову структуру. Інтеграція соціологічних і педагогічних підходів, у свою чергу, сприяє визначенню ефективних способів представлення матеріалу про Пілсудського у навчальному процесі.

Отже, напрацьовані висновки формують надійну основу для наступних етапів роботи, зокрема детального аналізу військової, політичної та державотворчої діяльності Пілсудського. Вони також створюють передумови

для розробки рекомендацій щодо оптимального викладання теми про Юзефа Пілсудського у закладах вищої освіти, сприяючи формуванню у студентів критичного мислення, глибокого розуміння польської історії та її ролі в європейських історичних процесах.

Розділ 2

СТАНОВЛЕННЯ Ю. ПІЛСУДСЬКОГО ЯК ПОЛІТИЧНОГО ДІЯЧА

1.1. Формування суспільно-політичних поглядів.

5 грудня 1867 року в селі Зулові, що на Віленщині народився Юзеф Клеменс Пілсудський. Постать по правді унікальна. А як інакше? Для початку варто звернути увагу на його сім'ю. Батько Юзефа (Юзеф Вінцентій Пілсудський) був активним учасником Січневого повстання 1863 року. А мати Юзефа (Марія Пілсудська (дів. Білевич) – виховувала свої дітей з любов'ю до Польщі, яка в ті роки переживала не найкращі часи [47, с. 5-6]. Як згадував сам Юзеф: «Мати, непримиренна патріотка, навіть не намагалася приховати від нас біль і розчарування, спричинені провалом повстання, навпаки, виховувала нас, наголошуючи на необхідності продовжувати боротьбу з ворогом Батьківщини. З самого раннього дитинства ми знайомилися з творами наших бардів, з особливим наголосом на заборонених творах, навчалиа польської історії, купувала лише польські книжки» [9].

Але в Зулові життя не склалось і сім'я переїхала до містечка Вільно. Там у 1877 р., у віленській гімназії №1, Юзеф і також його брат Броніслав розпочали навчання. В гімназії Ю. Пілсудський навчався добре, але в той же час цей період для нього запам'ятався приниженням, злістю, так як під час навчання він на власному досвіді дізнався, що таке політика русифікації. Школа перекручувала історію поневолених народів Росією, вона існувала як сконструйований апарат, що мав призначення служити підпорядкуванню суспільства самодержавству [46, С. 12]. Метою цього було не дати шансу на розвиток патріотизму до рідного краю [30, с. 134]. Пізніше Пілсудський писав про гімназію: «Безсила лють часто душила мене, і сором, що я не міг завдати шкоди ворогові, що мусив мовчки терпіти приниження моєї гідності та слухати брехливі та презирливі слова про Польщу, поляків та їхню історію, обпікав мені щоки. Почуття зневіри, почуття раба, якого можна будь-якої миті розчавити, як черв'яка, лягло на моє серце, як жорна» [9]. Але така політика мала протилежний наслідок. Юзеф Пілсудський разом зі своїми друзями та братом

заснували гурток «Spójnia» (Єдинство), де вони вивчали польську літературу. Тоді ж з Петербургу до Вільно дісталась мода на соціалізм. Як згадував Пілсудський, російський соціалізм досить сильно вплинув на погляди деяких його товаришів. Але хоча Юзефа ці ідеї зацікавили, проте ставився він до них досить обережно і критично [9].

3 квітня по червень 1865 року Пілсудський складав іспити на атестат зрілості. І склав він його добре, у свідоцтві під номером 995, зазначалося : «Його поведінка на загал відмінна, достатня справність у відвіданні уроків та їхній підготовці, а також у виконанні письмових завдань, належна ретельність та інтерес до всіх предметів.» [46, С. 18]. Уже восени 1885 року він вступив до Харківського медичного університету. Такий вибір, як сам згадував Пілсудський була пов'язана через затятість, і іспити в першому семестрі склав доволі успішно. В університеті окрім навчання, Пілсудський брав участь підпільних гуртках. Навіть брав участь в демонстраціях 2 і 3 березня 1886 року, з нагоди 25-ї річниці скасування кріпацтва, через що навіть був заарештований [46, с. 17-18]. В тому числі був знайомий з організацією «Народна воля», в яку його намагались залучити. Але Юзеф чинив цьому опір, так як більше його цікавили польські соціалістичні рухи. Після закінчення 1 курсу Пілсудський повернувся до Вільнюса на канікули. Але вже до Харкова він не повернеться. Харківський медичний університет відмовив Ю. Пілсудському в навчанні. Сам Пілсудський писав, що це були «формальні» та «незначні» порушення [9]. Після цього він вирішив подати документи в Дерптський університет, але через формальні проблеми з перекладом, на навчання він так і не вступив.

22 березня 1887 року Ю. Пілсудський був заарештований. Причиною цьому стала підозра в організації замаху на життя Олександра III. Члени «Народної волі» мала скинути бомбу просочену отрутою на карету царя, але через збіг обставин, замах був невдалий. Роль Юзефа Пілсудського обмежилась функціями провідника по Вільні для посланця петербурзької групи Канчера, що намагався роздобути там отруту, а потім у допомогою з утечею за кордон іншому змовникові – Говорухіну. Після арешту ключових змовників (а саме зізнання

Канчера) вивели слідство спочатку на брата Юзефа – Броніслава, а потім і на нього самого. Юзефу обвинувачення у змові висунуто не було, але за те, що діяв свідомо на користь змовників – дали 5 років заслання в Сибір. Всіх решту повині були стратити, але через застосування права помилування, стратили тільки п'ятьох, в тому числі вижити вдалось і Броніславу, але вирок залишався доволі суворим – 15 років каторги [46, с. 20 – 21].

Перебуваючи в засланні Юзеф Пілсудський познайомився з багатьма польськими революціонерами, а також повністю розчарувався в російському соціалістичному русі. Тогочасну Росію він назвав «Азійським монстром, покритим європейським лаком» [9].

Після закінчення заслання, влітку 1892 року Юзеф повернувся у Вільно. Серед дослідників, біографів склався погляд, що він повертався з Сибіру людиною із уже усталеними поглядами, яка прекрасно знає та орієнтується, що потрібно робити у політичній царині для творення інакшого, відмінного від поглядів своїх товаришів з якими він був у засланні, форму польськогосоціалістичного руху [46, С. 30].

В його планах було реформувати польську соціалістичну організацію «Пролетаріат», [9] де він познайомився з Марією Юшкевич, яка опинилась там через депортацію, так як та була помічена в підпільних соціалістичних рухах. Проте, перебуваючи у Вільно вона і далі продовжувала свою роботу (т. з. Віленська конспірація). Через свою красу її називали «прекрасною пані». Цікаво те, що і Пілсудський, і його майбутній політичний суперник Роман Дмовський добивались від неї взаємного кохання. В кінцевому результаті, переможцем в цьому змаганні став Пілсудський. В ті ж роки, польські емігранти створили Закордонний союз польських соціалістів, центр якого знаходився в Парижі, ціллю якого було об'єднати соціалістичні стихійні рухи в Польщі в один, потужний рух. Для цього, на початку 1893 року, до Варшави прибув Станіслав Мендельсон – відомий на той час польський соціаліст. І своєї цілі він добився – створено Польську Партію Соціалістів (ППС). [42, с. 21-23]. Це стало результатом об'єднання територіальних організацій «II Пролетаріату»

і «Союзу польських робітників» на межі лютого й березня 1893 року, що в свою чергу підкреснювало, принаймні офіційно, визнання програмної платформи, яка була ухвалена паризьким з'їздом польських соціалістів у столиці Франції з 17 по 23 листопада 1892 року [46, С. 33].

Також, перебуваючи в російській частині Польщі, Пілсудський встановив зв'язок з Віленською конспірацією, яка стала Литовською секцією ППС. За пропозицією Мендельсона, він став кореспондентом підпільної газети «Przedswit» (Світанок) [42, с. 21-23].

Для кращої конспірації, у партії використовували позивні. У Пілсудського був позивний «Віктор» [30, с. 134].

У лютому 1894 року, відбувся другий з'їзд ППС, де Юзеф Пілсудський ввійшов у склад Центрального робітничого комітету (ЦРК) – який був вищим партійним органом партії. Впродовж наступних років Пілсудський став неформальним лідером цього органу, хоча ЦРК був перш за все колегіальним органом. Причиною цьому були арешти колег, при цьому самого Юзефа, за щасливим збігом, це не зачіпало [42, с. 24-25]. Хоча у розшук оголошений він таки був – 2 листопада 1895 року імперська поліція оголосила Юзефа Пілсудського в розшук. Причиною цього стала підзора в «пропагандистській діяльності серед робочих в місті Ковни». Проте поки, що йому вдавалось уникнути арешту [8].

На початках існування ППС, Пілсудський сконцентрувався на виданню партійної газети «Robotnik» (Робітник). Спочатку було вибране литовське місто Ліпнішкі, з малою кількістю населення. Видавництво було законспіроване, як аптека, але через загрозу розкриття, було перенесене до міста Вільно, де проживав головний редактор Ю. Пілсудський. Друкував він разом із своїм другом Станіславом Войцеховським – майбутнім президентом Другої Речі Посполитої, який на той час був не останньою людиною в ППС [42, с. 29]. В своїх статтях, Пілсудський критикував російський імперіалізм, вважав що саме окупація польських земель гальмує економічний та культурний розвиток краю,

що тільки разом із іншими поневоленими народами поляки зможуть повалити російський окупаційний режим [30, с. 134].

Після одруження, Юзеф Пілсудський разом із дружиною переїхали в місто Лодзь, куди і перемістили видавництво. Але працювати вони змогли недовго. Вже 19 лютого 1900 року Пілсудських заарештували. При цьому Марія змогла вийти на свободу через 11 місяців. Що стосується головного редактора газети «Robotnik», то йому пощастило менше. З Лодзя його перевезли у Варшавську цитадель. Проте, він зміг уникнути ув'язнення, вдавши що він хворіє на шизофренію, він був перевезений до лікарні в Петербурзі, а звідти, з допомогою лікаря, який був членом ППС, зміг втекти до міста Замосць, а звідти, разом із дружиною до Австро-Угорщини [49, с. 155-156].

В листопаді 1901 року Юзеф Пілсудський відправився до Лондона і став редактором однієї із польських соціалістичних газет. Також там він займався організацію ППС, яка в ті часи переживала кризу. Частина членів ППС ставила соціальні перетворення вище національних, що не вписувалось в погляди Пілсудського. Для того щоб виправити ситуацію, він був змушений покинути Лондон та 21 квітня 1902 року повернувся в Російську імперію, де поводив обережну політику щодо опозиції. Він намагався зберегти єдність партії, та поступово повернути той авторитет що був до арешту [42, с. 34]. Тоді ж в журналі «Промінь», в 1903 році, з'являється його стаття «Як я став соціалістом», де не лише описувався шлях Пілсудського до соціалізму, а і ключова ідея, саме те хто в його уявленні є соціалістом: «Соціаліст у Польщі повинен прагнути до незалежності країни, а незалежність є важливою умовою перемоги соціалізму в Польщі» [9]. Цей задум спрацював і Пілсудський знову став фактичним лідером партії.

В лютому 1904 року розгорілась російсько-японська війна. Для ППС ця подія була шансом якщо і не добитись незалежності, то хоча б посилити польський рух за незалежність і послабити Росію. За ініціативою Пілсудського в Лондоні, Відні, Парижі відбулося декілька зустрічей з японськими дипломатами. В липні 1904 року Ю. Пілсудський прибув у Токіо на переговори

із урядом Кацура Таро. Представникам японського уряду він запропонував, щоб Японія фінансувала, та надавала зброю, амуніцію та інструкторів для ППС, і сформувала із польських військовополонених легіон, який би брав участь у війні проти Росії на Тихому океані. В свою чергу він гарантував, що буде всіляко саботувати мобілізацію, проводити розвідку і при вдалих обставинах мав організувати повстання на польських землях. Але японцям така ідея була не до душі. Особливо після переговорів з Романом Дмовським, який також вирушив в Токіо і розпочав перемовини з директором політичного департаменту МЗС Японії та генералом Фукашіна. Дмовський був противником повстань проти Росії та намагався обмежитись автономією Польщі у майбутній демократичній Росії. Він намагався переконати японців в тому, що повстання в Польщі приведе:

- 1) До жорстокого придушення повстання;
- 2) До перекидання російських сил, з Польщі на Далекий Схід, що у свою чергу погіршить становище Японії на полі бою;

Плюс до того, Велика Британія була не в захваті від можливості розгорання війни в центрі Європи і також тиснула на Японію. Власне, це остаточно віднадило Японію від військової допомоги. Проте деяку фінансову допомогу і інструкторів, які б навчали поляків в Швейцарії, Пілсудський таки отримав [42, с. 35-36; 30 с. 135].

Цікавим є те що в заключній III частині угоди, вказані два можливі варіанти співпраці між Японією та ППС. Перший варіант, заключався в тому, що угода про співпрацю між ними буде діяти орієнтовно, під час російсько-японської війни, після чого вона втрачала чинність. За другого варіанту, угода діяла і після війни та мала фактично постійний характер, що на думку польської сторони, було б вигідно для обох сторін, проте на такий варіант японська сторона не зважилась [12].

Після російсько-японської війни в Росії внутрішня ситуація була досить напруженою. Люди виходили на мітинги та демонстрації намагаючись змінити абсолютиський устрій. Здавалось, що для ППС це ідеальний момент,

об'єднатись з іншими рухами і розпочати повстання проти царського режиму. Пілсудський вважав, що під час повстання, держава матиме ключову перевагу проти повстанців. Вона заключається в організованості силових структур, яка на відміну від стихійних військових формувань буде більше злагодженні та ефективніші в своїх діях. Тому Юзеф Пілсудський вирішив створити підпільну бойову організацію ППС, яка мала представляти з себе потужну систему навчених, організованих та законспірованих сил, які у вирішальний момент можна буде застосувати проти ворожої армії. Але в самій партії знову розгорілась криза, частині не подобалась така ідея. Партія фактично поділилась на «старих» та «молодих». «Старими» були Ю. Пілсудський та його соратники, які ставили національні цілі першочерговими. «Молодими» була опозиція, яка в першу чергу, ставила за мету соціальні перетворення в Росії, а створення незалежної Польщі було на другому плані. Тому наявність бойової організації, яка створена саме для повстання проти Росії не вписувалось в ідеї «молодих». Результат цієї кризи став остаточний розкол. В листопаді 1906 р., на IX з'їзді партії, Ю. Пілсудський та його соратники (передусім з бойової організації) утворили окрему організацію – Револьюційну фракцію ППС [42, с. 38-39].

Протягом 1906 р. боювий загін ППС організував кілька терористичних актів. В 1906 -1914 рр. Пілсудський стає організатором підготовки польських військових кадрів. І починає активно співпрацювати з австрійською військовою владою [49, с. 156-157].

Готуючись до війни Пілсудський, разом із соратниками із ППС розробляли стратегію зовнішньої політики майбутньої Польської держави. В своїй стратегії, Пілсудський бучив майбутнє Польщі в тісному союзі з Україною, Білоруссю, та Литвою на федеративних засадах, де Польща буде відігравати ключову роль. Щоб цього досягнути, потрібно було спочатку знищити Російську Імперію, потім мали створені національні держави, які б, за головування Польщі, об'єдналися в федерацію, яка б віддалено нагадувала Річ Посполиту, або тісний союз. При цьому Україна та Білорусь виступали, своєрідним бар'єром, який би захищав Польщу від Росії, якщо та б розпочала

проводити агресивну зовнішню політику. Також, з іншого боку, цей союз створював такий баланс сил в Європі, за яких ні Німеччина, на Росія не змогли б чинити тиск на Польщу. Але це не говорить, про те що Пілсудський був великим прихильником федерації. Для нього це було лише знаряддя для утвердження могутньої Польщі, яка б відігравала провідну роль в Європі, на рівні з Францією, Великою Британією, та ін [30, с. 135-137].

Підсумовучи перший підрозділ, можна зауважити, що формування суспільно-політичних поглядів Ю. Пілсудського - це складний, багатовимірний процес, у якому поєдналися вплив родинного середовища, особистий досвід зіткнення з політикою імперської русифікації, участь у підпільних молодіжних гуртках, а також безпосередній контакт із революційними рухами Російської імперії та польським соціалістичним середовищем. Сукупність цих чинників спричинила поступове формування у Пілсудського специфічного типу політичного мислення, що синтезував національно-визвольні ідеали з соціалістичними уявленнями про суспільну справедливість та необхідність організованої боротьби проти імперського режиму. Поступове загартування його поглядів у середовищі підпільної діяльності та заслання сформувало стійкий антиімперський світогляд, базований на ідеї активного спротиву, організованості та політичної відповідальності. Саме в цей період окреслився майбутній напрям його політичної стратегії — поєднання ідеї незалежності з практикою революційної дії та створенням структур, здатних забезпечити організовану боротьбу.

1.2. Діяльність Ю. Пілсудського в роки Першої світової війни

Після початку Першої світової війни Пілсудський розпочав мобілізаційні заходи до рядів стрілецьких загонів. 3 серпня 1914 року в місті Краків він оголосив прокламацію від так званого Національного уряду в Варшаві, де говорилося про те, що у війні проти Росії будуть залучені власні збройні формування, і що Пілсудський був обраний на посаду Головного Коменданта Війська Польського. Насправді ж цієї організації в Варшаві не існувало. Метою такою акції була активізація польського суспільства в Галичині, як наслідок

приплив добровольців в ряди стрілецьких загонів. Але через розкриття брехні, ці дії мали протилежний характер. Це вилилось в катастрофу для Ю. Пілсудського [42, с. 61].

6 серпня 1914 року, перша стрілецька частина, в районі Кракова, перетнула австрійсько-російський кордон, в напрямку містечка Кельце, але зазнала поразки вже в перші години боїв. Проблема була не тільки у відсутності великої кількості добровольців, а і в тому що Королівство Польське не визнавало, його військо головною силою, яке могло б звільняти польські землі. Наслідком провалу було погіршення становища Пілсудського та його військових формувань. По-перше, йому було відмовлено в самостійних діях на театрі військових дій. По-друге, стрілецькі загони мали б бути інкорпоровані в склад імператорсько-королівського ландштурму (народне ополчення), але він відмовився від такого варіанту, і наслідком цього стало фактичне розформування всіх військових формувань Пілсудського [42, с. 64].

Але без роботи Пілсудський довго не залишився. Краківські консерватори створили Головний національний комітет, який мав займатись формуванням польських легіонів – легальних військових формувань, які повністю були підпорядковані Австро-Угорській армії. До польських легіонів увійшли колишні стрілецькі загони Пілсудського, і сформували 1-й піхотний полк легіонів (був реорганізований в першу піхотну бригаду легіонів). А сам Пілсудський став командиром цього полку. Юзеф сконцентрувався на посиленні свого авторитету в польських легіонів, для того щоб відігравати там ключові позиції. Хоча на той час вище командування легіонами не дуже довіряли Пілсудському. Вони вважали, що він просто використовує Австро-Угорщину з ціллю створення незалежної Польщі. Окрім роботи з створення збройних сил, Пілсудський також вів роботу і в окупованій Росією частині Польщі. Влітку 1914 створена Польська військова організація, яка діяла підпільно, а в грудні 1915 року, створений Центральний національний комітет, в склад якого входили соратники Пілсудського [42, с. 66-67].

Після успішного наступу німецько-австрійських військ, Росію почали витискати з польських земель, і для Пілсудського це був шанс розпочати вербування до лав польських легіонів добровольців. Для цього старшинам був виданий секретний наказ від 12 травня 1915 згідно, якого була організований процес вербування, агітації та розвідувальної діяльності на звільнених територіях і також заборонено брати участь в партійній роботі, а політичні лозунги використовувати, виключно, якщо ті є в прямих інтересах польських легіонів [11].

5 серпня 1915 року німецькими військами була взята Варшава. Пілсудський розраховував, що така подія викличе національне піднесення. Він вважав що буде створена Національний уряд, що розпочнеться приплив добровольців, і польські легіони перетворяться в потужну армію, і поляки стануть не підконтрольними, а рівноправними партнерами і союзниками. Але нічого такого не сталося. Ні уряду, ні добровольців, ніякої особливої активності в цьому напрямку. Щоб виправити такий стан речей, Пілсудський пішов ва-банк. Без згоди з вищим військовим керівництвом, він вирушив у Варшаву, щоб місцеві політики представили центральним державам програму національних вимог, і поки ті не будуть виконані, набір в польські легіони буде зупинений. Тільки шантажем він зміг добитись цього. Згодом він повернувся на фронт [42, с. 73].

Тепер його пріоритетною ціллю було очолити польські легіони. І цьому допоміг щасливий збіг. На Волинському напрямку були сконцентровані всі польські бригади легіонів. Через пів року було створено Раду полковників, яка була опозицією австрійському військовому командуванню легіонів. Сам же Пілсудський мав право тримати контакт з австрійцями від імені всіх польських легіонів. 15 червня 1916 року він, від імені Ради полковників, передав австрійському командуванню записку. В ній вимагалось реорганізувати польські легіони в армійський корпус, що значно підвищувало роль польських військових формувань в складі Австро-Угорської армії, і фактично було передумовою створення потужної польської армії. Також він передав, що під

час реорганізації, командування польськими військовими формуваннями має бути передане йому. Якщо ж ці умови Австро-Угорщина не виконає, тоді польські легіони будуть розпущені. Але австрійці зволікали з рішенням. Тоді Пілсудський знову пішов ва-банк. Він передав їм прохання про свою відставку з посади командувача першої піхотної бригади легіонів. Тоді в австрійському командуванні повинні були вирішити, або його звільнити, або йти на поступки [42, с. 73]. Здавалось, що звільнення Пілсудського було б логічним рішенням, бо надання більших можливостей польським легіонам, створювало в перспективі Австро-Угорщині великих проблем. Проте все було не так однозначно.

В той час, стан на східному фронті значно погіршився. В червні 1916 року, розпочався наступ російський військ, який увійшов в історію, як Брусилівський прорив. Російська армія змогла прорвати оборону на Волині де, були австро-угорські імператорські війська, і також вступили в бій з польськими легіонами. Бригада Пілсудського билась з росіянами 3 дні під Костюхнівкою, але через величезні втрати (понад 500 солдат), змушені були відступити. Це показало австрійському військовому командуванню цінність польських військ, та навіть їх перевагу на імператорською армією. Здавалось, що вдача знову на боці Пілсудського і рішення про реорганізацію легіонів буде прийнято, але несподівано в ці справи вмішались німці. Вони зрозуміли, яку загрозу буде представляти польська армія в майбутньому. У випадку перемоги проти Антанти, поляки будуть прагнути повної незалежності, яка, м'яко кажучи не дуже влаштовувала Німеччину та й Австро-Угорщину, що неминуче призведе до війни. Тому німці почали тиснути на австрійське командування, щоб ті звільнили Пілсудського. Так і сталося. 27 березня 1916 року Головне командування підписало прохання про звільнення Ю. Пілсудського з посади командувача 1-ї бригади польських легіонів [42, с. 74].

Для Пілсудського це було несподіванкою, але здаватись він не збирався. В легіонах його відставка була негативно сприйнята, і там розпочалась масова подача прохань про звільнення, та й сам Ю. Пілсудський намагався пояснити

Головному командуванню, що без нього ситуація на фронті погіршиться ще більше. Тай ще була використана Польська воєнна організація, яка повідомила, що вони готові воювати проти Росії, але лише якщо, командувати їх військами буде Ю. Пілсудський. Сюди є варто додати, і активізацію суспільно-політичного життя. 3 вересня на народному вічі у Варшаві було проголошено утворення польського уряду та створення власної армії. 22 жовтня «Ухвала польського народу до центральних держав» у Варшавській філармонії [30, с. 137]. Зважаючи на такі фактори, довго вагатись було стратегічною помилкою для Центральних держав, тому вони згодилися піти на поступки.

5 листопада 1916 року у Варшаві був проголошений маніфест від імені Вільгельма II та Франца Йосифа згідно якого декларативно відновлювалось Польське Королівство. Це мала бути конституційна монархія, яка б складалась з територій, які належали Російській імперії (хоча точних кордонів, задекларовано не було). Ну і звичайно, ця держава мала стати союзником Німеччини та Австро-Угорщини [30, с. 138].

12 грудня Юзеф приїхав у Варшаву, де його радо зустріли жителі. Там за сприяння Німеччини була створена Тимчасова державна рада – легальний польський уряд, де Пілсудський очолив воєнну комісію. На цій посаді він добивався реорганізації та посилення впливу польських військ. Пілсудський намагався, зробити так, що легіонами управляли не тільки австрійці та німці, а і поляки. Першим кроком у цьому було передача в підпорядкування Раді Польську воєнну організацію. Але німці не збирались, передавати польські військові формування Пілсудському, тому наслідком цього було, що переговори між ними зайшли в тупик [42, с. 76-77].

В цей час в Росії розпочалась революція. Для Пілсудського це змінило все. Основні його дії були направлені на боротьбу з російським імперіалізмом, на створення незалежної Польської держави. Але тепер, нова тимчасова влада Росії, визнала право поляків на власну державу. Фактично Росія не представляла загрози. Тому для Пілсудського пріоритетом стала боротьба із своїми союзниками, які тепер представляли більшу загрозу для Польщі, а ніж

Росія [42, с. 77-78]. Але одразу діяти проти Центральних держав, було б самогубством, тому він вирішив до цього підготуватись. Вже влітку 1917 соратники Пілсудського були готові до розриву відносин з Четвертним союзом. Планувалось польським легіонерам самостійно створити польські збройні сили. Навіть була написана присяга, але німці змогли арештувати частину легіонерів, які пішли на таку авантюру. Схожа доля і чекала самого Пілсудського, який планував перебратись в Росію, і там формувати польську армію. Але планам не судилось збутись. Вночі з 21 на 22 липня 1917 року Юзеф Пілсудський був заарештований, і згодом переміщений у військову фортецю в Магдебург, де відбував ув'язнення. Такі події стали одразу відомі назагал, наприклад про ув'язнення Пілсудського було згадано у «Варшавському кур'єрі» [6].

Хоча умови не дуже сильно нагадували тюремні (за винятком, відсутності інших людей, крім персоналу), все ж таки в очах Антанти, із союзника Центральних держав, Пілсудський став їх жертвою, символом боротьби за незалежність Польщі, що пізніше відіграло дуже позитивну роль в утворенні Другої Речі Посполитої [42, с. 79].

Вже в липні 1918 році, коли поразка Центральних держав вимальовувалась все ясніше і ясніше, Пілсудський в листі попросив князя Едзіслава Любомирського, дати можливість ненадовго, покинути Магдебург та вирушити в Польщу, до сім'ї (в нього того року народилась дочка), але регент йому відмовив. Залишалось тільки надіятись на краще, і це краще незабаром настало. 8 листопада 1918 року Юзеф Пілсудський зміг покинути Магдебург [42, с. 80-82].

10 листопада 1918 року, о 7 годині ранку до варшавського вокзалу, прибув поїзд з одним вагоном. З нього вийшов Ю. Пілсудський. Зустріли його лише двоє людей: регент Любомирський та Головний комендант Польської військової організації від Німеччини Адам Коц. Як загадував Любомирський, всі польські партії вимагали від нього негайно передати владу Пілсудському. Так і було зроблено. 14 листопада 1918 року Регентська рада передала свої повноваження Пілсудському, і одночасно з цим прийняла рішення про саморозпуск. Після

цього і Тимчасовий народний уряд в Любліні зробив аналогічне рішення. Таким чином Юзеф Пілсудський отримав максимально можливу владу над підконтрольною Німеччиною польськими землями [42, с. 84-85].

Підсумовуючи другий підрозділ, робимо висновки, що діяльність Юзефа Пілсудського в роки Першої світової війни засвідчила перехід від ідейної революційності до формування стратегічного державницького мислення, зосередженого на створенні власних збройних сил і політичних структур, здатних забезпечити майбутню польську державність. Послідовно маневруючи між залежністю від австрійсько-німецького командування та прагненням забезпечити автономність польських формувань, він зумів консолідувати навколо себе значну частину військового середовища, перетворивши легіони на інструмент національної політики, а не лише військової служби у складі чужих армій. У цьому процесі поступово формувалися механізми політичного впливу, що дозволили Пілсудському встановлювати власні правила взаємодії з союзниками, застосовувати стратегічний шантаж та використовувати внутрішній авторитет для тиску на зовнішні сили.

Отже, підсумовуючи другий розділ можна цілком об'єктивно стверджувати, що Юзеф Пілсудський пройшов непростий шлях свого становлення, як політичного діяча й військового лідера було результатом складної взаємодії інтелектуальних впливів, соціально-політичних обставин та особистого досвіду, нагромадженого ним у молоді роки й реалізованого під час подій Першої світової війни. Розвиток його поглядів відбувався в контексті глибоких трансформацій європейської політики кінця XIX – початку XX століття, що формувало особливе сприйняття національного питання, ролі державності та шляхів її виборення. Уже на цьому етапі проступає характерна риса його політичної думки — поєднання ідей державного суверенітету з активною, динамічною концепцією національної боротьби, у якій політична воля нації та здатність до самостійних дій визначають перспективи майбутнього державного відродження.

Розгортання Першої світової війни надало Пілсудському можливість перевести свої ідейні засади у практичну площину. Події 1914–1918 рр. стали тим історичним тлом, на якому його політична програма отримала реальне втілення через військово-організаційну діяльність, дипломатичні ініціативи та формування власного бачення умов відновлення польської державності. Саме в цей період проявилася його здатність інтегрувати теоретичні переконання з воєнно-політичними реаліями, адаптувати стратегію до мінливих міжнародних обставин і водночас зберігати основоположні принципи національного визволення.

Розділ 3

ДЕРЖАВНА ТА ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У 1918–1926 РР.

3.1. Роль та участь Ю. Пілсудського в польсько-більшовицькій війні.

Після відновлення незалежності Польської держави, надзвичайно гострим було питання кордонів відновленої держави. Якщо на заході лінія розмежування була погоджена у Версалі 28 червня 1919 р., то на східних рубежах все було не так просто, і на це є об'єктивні причини. Після розпаду Російської Імперії і початку Громадянської війни, на тих теренах був фактично хаос. Проте, це була не єдина причина. А де ж буде проходити східний кордон? Тут, в польської політичній еліті, думки розділялись.

В планах Романа Дмовського була повна інкорпорація до Другої Речі Посполитої Ковенської, Віленської, Гроднецької, Волинської, частково Мінської та Подільської губерній. В свою чергу це означало, що їм доведеться зіткнутися із Білоруссю, Україною, Литвою. Пілсудський сприйняв цю ідею без великого ентузіазму [42, с. 98].

На той час Ю. Пілсудський був прибічником федералістської концепції. В планах потрібно було щоб Російська Імперія, розвалилась на ряд національних держав в Балтійсько-Чорноморському регіоні, які мали б об'єднатися з Польщею на правах тісного союзу або федерації, де б саме Польща відігравала ключову роль. Така федерація відігравала важливу геополітичну роль в Європі, і фактично стала б геополітичним центром Східної Європи, замінивши колишню Російську Імперію. Також, ці держави повинні були стати своєрідним буфером, який би захищав Польщу, на той випадок, якщо Росія буде проводити агресивну політику [29, с. 43].

30 листопада була перша спроба окреслити східний кордон Польщі. За задумом Пілсудського кордон мав проходити умовно по лінії Калуш – Буг - гірський Стир - по Стару до Луцьку – Рожич – Полісся – по Гориню до його устя у Прип'ять – до Березни [37, с. 229].

Але на досягненні таких планів була дуже серйозна проблема – більшовики, які прагнули «Всесвітньої соціалістичної революції», а для цього потрібно

було, для початку, поширити свій вплив на колишні терени Російської імперії. Не забуваймо і те що більшовицький уряд, визнав недійсним сепаратний мир із Четвертним союзом. В документі про анулювання Брест-Литовського договору, що «Все оккупированные земли России будут возвращены». Це в свою чергу призвело до вторгнення більшовицької армії, перш за все, на білоруські та українські землі [5, с. 213].

В свою чергу польські війська, під командуванням Юзефа Пілсудського рушили на Схід. Тому момент зустрічі двох армій був лише питанням часу. І цей момент настав 14 лютого 1919 року. Неподалік містечка Щучин, польські та більшовицькі війська розпочали бій, результатом якого стало зупинення просування більшовиків в цьому напрямку. Вже в березні польська армія перейшла в наступ. 2 березня захоплено містечко Слонім, 5 березня взято Пінськ. Тоді ж Генеральний секретаріат східних областей видав розпорядження, що на всіх територія офіційна мова – польська, що досить сильно критикували місцеві. Пізніше Пілсудський, заявить про те, що Польща надасть право на самовизначення [21, с. 24].

22 квітня 1919 року польські сили під командуванням Ю. Пілсудського зайняли Вільнюс. Після цього Ю. Пілсудський надіслав звернення до мешканців Вільнюса, що важливо, називалось «До жителів колишнього Великого князівства Литовського». В цьому зверненні він гарантував Литві національні та релігійні свободи, без втручання польської сторони. Він це зробив, щоб привернути на свій бік, литовців та білорусів, щоб ті разом з поляками звільнили свої землі від більшовицької окупації, та в майбутньому створили потужну федерацію народів Східної Європи. де він проголосив принцип самовизначення народів колишньої Речі Посполитої. Але такий план не спрацював. Литовська політична еліта, яка прагнула до незалежної Литви, така ідея, м'яко кажучи, не сподобалась [29, с. 4].

В липні 1920 року На міжнародній конференції в місті Спа, що в Белгії, Вища рада Антанати рекомендувала керівництву Другої Речі Посполитої повернути окуповану поляками у квітні 1919 року Вільнюс Литві. Згідно з

тимчасовою радянсько-польською угодою Польща визнавала Віленщину складовою частиною Литви. Проте вже після наступного дня, Литвосько-Білоруська дивізія генерал Л. Желіговського захопила Вільно, а 12 жовтня було утворено «Середню Литву», яка увійшла до складу Польщі [37, с. 229-230].

Пізніше квітня 1919 року був взятий Мінськ, Борисов і Бобруйськ. Для того щоб, ефективніше воювати проти більшовиків, Пілсудський направив делегацію до Антона Денікіна, який в той час знаходився в Таганрозі. Забігаючи наперед, ці переговори були приречені на провал з самого початку. Проблема в принципових поглядах Денікіна на кордони Росії. Єдине на що він погоджувався, це Польща в кордонах до річок Сян та Західний Буг. А питання про утворення української, білоруської та інших держав категорично відкидалось. Така непоступливість зіграє злий жарт з Денікіним. В результаті Пілсудський відмовився від переговорів, хоча на цьому наполягали союзники білих – Франція та Англія, які розраховували за допомогою Денікіна «оточити більшовизм» [5, с. 223].

В свою чергу в липні 1919 р. розпочались переговори з більшовиками, які були більш договороздатні. Ці переговори тривали аж пів року. В ході переговорів більшовики запевнили в готовності поступитись Литвою та Білоруссю, але що стосується України - вони були категорично проти будь-яких поступок. В свою чергу поляки запевнили, що не будуть наступати на більшовиків, щоб ті змогли перекинути війська на боротьбу з армією Денікіна. В результаті між Польщею та Більшовицькою Росією було тимчасове перемир'я. Коли ж у білих почались великі проблеми, через наступ більшовиків, Денікін звернувся до Пілсудського з пропозицією про союз. Для цього він підключив і західних союзників, щоб ті натиснули на Пілсудського, але він був непоступливий і відповів Денікіну, що у того немає ніяких шансів перемогти більшовиків. В кінці 1919 р. після серйозної поразки білих, Пілсудський розумів, що більшовицькі війська знову сконцентруються на польському фронті, тому переговори були припинені. В кінці 1919 р. східний фронт проходив на південь від Даугавпілса, через Полоцьк, Бобруйськ, річки

Случ та Ушиця. Тоді ж 22 жовтня 1919 року Ю. Пілсудський видав декрет про формування білоруського війська (два батальйона), але командував ними не білорус, а поляк - Й. Конопатський, що значно урізало можливість контролювати армію представникам білоруського національного руху [21, с. 28].

У на початку 1920 року поляки розпочали перші наступальні дії. У січні захоплено Даугавпілс, який пізніше був переданий Латвії. Цей період був досить несприятливим для білоруського національного руху, так як 8 березня 1920 р. польський уряд офіційно заявив, що не збирається визнавати незалежність і цілісність БНР [21, с. 29]. Але основна концентрація була саме на українській ділянці фронту. У березні між Петлюрою та Пілсудським був підписаний договір, про союз між УНР та Польщею, за якою остання зобов'язувалась допомогти Україні вибити більшовиків з її території, в обмін на територіальні поступки на заході країни. Перш за все потрібно було повернути під контроль столицю УНР – Київ. Для проведення такої операції потрібно було мати окрім певної кількості військ, також спорядження та техніку. Останнє на себе взяла Антанта, яка допомагала Польщі в боротьбі з більшовизмом [5, с. 248].

Київська наступальна операція розпочалась 25 квітня 1920 р. 26 квітня польсько-українське військо звільнило Житомир, 27 квітня – Бердичів та Козятин. Південніше звільнено Вінницю, Бар, Жмеринку. Згодом звільнено Чорнобиль і тим самим об'єднане військо дійшло до річки Дніпро. 7 травня 1920 року. польсько-українське військо звільнило столицю УНР – Київ. Але довго така ситуація не протрималась. Уже 14 травня розпочався наступ більшовиків на території Білорусі, проте його було відбито [48, С. 41-45]. 27 травня розпочався наступ 1-ї кінної армії Будьонного в районі Умані. 5 червня вони прорвали оборону Польщі в районі села Самгородок, що неподалік Хмільника [48, С. 51-60]. 7 червня вони зайняли Житомир, 10 червня окуповано Рівне. Це був початок великого відступу Польсько-Українського війська. В липні фронт проходив приблизно через міста Рівне- Тернопіль. 10 серпня

фронт знаходився уже неподалік Варшави. 11 серпня 1920 р. розпочались переговори між Польщею і Радянською Росією. Делегація більшовиків пропонувала кордон по лінії Керзона, обмеження польської армії до 60 тис., транзит військ більшовиків через Польщу, репарації. Для Польщі такі умови були неприпустимі, тому вони відмовились від них. Тим часом розпочався наступ на Львів. На початку серпня було втрачено Броди та с. Красне. 17 серпня 1920 р. розпочався бій за залізничну станцію поблизу с. Задвір'я, що було поблизу Львова, який закінчився перемогою польсько-українських сил. Ця битва була ключовою для збереження міста під контролем Польщі. А на Варшавській ділянці фронту була найбільш критична ситуація. 13 серпня 1920 року розпочалась битва за Варшаву. Два з'єднання радянської армії прорвали оборону польської армії й захопили містечко Радзимін, що знаходилось в 17 км від Варшави. 14 серпня розпочались бої вздовж сходу та півдня Варшави. В цей же час, активно діяла радянська пропаганда. Троцький в «Правді», розповів, що «Радянська Росія готова надати більше територій, ніж навіть обіцяла Антанта, але Пілсудський відмовляється від будь-яких переговорів...»[5, С. 249-250].

15 серпня розпочався контрнаступ польських сил, внаслідок чого було звільнено Радзимін. З 14 по 15 серпня внаслідок важких боїв біля річки Вкра (притока Нарева), був розпочатий наступ бік населеного пункту Населськ. Також було звільнено Сероцьк, Пултуськ. Проте, біля Торуня ситуація була не на користь польських сил. Радянські війська захопили Бродницю. 16 серпня 1920 року Ю. Пілсудський розпочав контрнаступ біля річки Вешп, в напрямку дороги Варшава-Брест. Уже 17 серпня польська армія вийшла на лінію Бяла-Подляска – Мендзижець – Седльце – Калушин – Мінськ-Мазовецький. 18 серпня Пілсудський організував перегруповання військ і розпочав ще один контрудар результатом якого було оточено 3-й кавалерійський корпус Гай-хана і частини 4-ї і 15-ї армії, які перетнули німецький кордон 24 серпня, і були інтерновані. В ці ж дні на допомогу Тухачевському прибув Будьонний, який розпочав наступ в районі Замостя, але його наступ не увінчався успіхом, так як основні сили Західного фронту були розгромлені. В результаті він відступив з-

під Замостя в Грубешів, але польська армія провела контрудар і вибила радянські війська й з цього міста. Також польській армії, майже вдалося оточити армію Будьонного під Комаровом, в результаті чого він відступив за річку Зх. Буг. Вирішальну роль у ній відіграв Юзеф Пілсудський, який прийняв правильне рішення про проведення цієї битви і також тому що дослухався до пропозицій генералів Вейгана та Розвадовського, щодо тактики бою. [37, С. 232]. Розпочався масований контрнаступ польської армії. 20-28 вересня точились бої за Гродно, Волковинськ. 12 жовтня 1920 р. відбулась битва на Німані, наслідком якої стало взяття Мінська. Тоді ж у Ризі було укладене перемир'я між Польщею та Радянською Росією. Уже 18 березня 1921 року у Ризі було підписано мирний договір.

Отже, аналіз участі Юзефа Пілсудського у польсько-більшовицькій війні засвідчує, що саме в цей період його політична та військово-стратегічна концепція набула найповнішої реалізації. Пілсудський виступив не лише як військовий командувач, а й як архітектор ширшого геополітичного бачення майбутнього Східної Європи. В основі його рішень лежала не стільки ідея територіальних завоювань, скільки прагнення вибудувати нову систему міждержавних відносин, здатну стримувати російський імперський або більшовицький експансіонізм. Саме тому його федералістський проект, попри суперечливі оцінки сучасників, був спробою створити довготривалий безпековий каркас у міжвоєнній Європі. Події війни продемонстрували здатність Пілсудського стратегічно поєднувати військові операції з дипломатичними кроками, а також маневрувати між інтересами великих держав і потребами народів, що боролися за власну суб'єктність. У його політичній лінії чітко проглядалася установка на співпрацю з тими силами, які могли посилити регіональну стабільність і наблизити формування незалежних держав на теренах колишньої імперії. Ця багатовимірність його політики — поєднання військової ініціативи, дипломатичного такту та концептуального бачення — стала однією з ключових причин успішного опору більшовицькому наступу.

3.2. Ю. Пілсудський та УНР (1917-1921 рр.) : міждержавні стосунки та військове співробітництво

Ставлення Пілсудського до України це одна з найбільш проблемних тем, яка і до сьогоднішнього дня досліджується істориками. Хтось вважає, що в його планах було утворення української держави, хтось вважає, що з самого початку він не вірив в ідею утворення незалежної України, а тільки використав український національний рух в інтересах Польщі. Але все таки, оперувати будемо фактами. Сам Пілсудський говорячи про Україну, заявив, що Польща не потребує земель в кордонах 1772 року, що в поляків немає іншого вибору, як надати можливість утворити Українську державу. «Буду щасливий, коли не я, скромний слуга свого народу, а представники польського та українського парламентів знайдуть спільну платформу порозуміння». [35, С. 41]

Перші контакти між Пілсудським та Петлюрою були налагоджені ще в кінці 1918 року. Через два тижні після повернення з Магдебурзької в'язниці, Ю. Пілсудський направив в Україну комісію, яка б мала розпочати переговори з урядом УНР про військове партнерство. 31 грудня 1918 р. у Варшаву прибула делегація на чолі з П. Прокоповичем, щоб з'ясувати умови допомоги у війні з Радянською Росією, але переговори були безрезультатні. З 18 січня 1919 р. почало діяти перше дипломатичне представництво УНР. [26, С. 75]

Цілий рік уряд УНР відправляв делегації В. Прокоповича, П. Пилипича і Б. Курдиновського до Польщі. Вже тоді були перші напрацювання з Польщею. Наприклад, «Угода між представником Директорії УНР Борисом Курдиновським і президентом Ради Міністрів Речі Посполитої І. Падеревським у справі надання допомоги українському урядові в боротьбі проти Радянської України», яка складалась з восьми пунктів. З цікавого, то УНР мала відректись від Східної Галичини та частини Волині на Користь Польщі. Така угода була піддана критиці з боку політичного керівництва УНР, тому 26 вересня 1919 року, на спільному засіданні Директорії та Кабінету Міністрів, було вирішено визнати недійсною угоду Курдиновського – Падеревського. Вже в жовтні до Варшави прибула нова делегація на чолі з Лівницьким. 28 жовтня, на першому

засіданні, українська делегація висунула пропозиції про те, що кордони будуть встановлені за етнографічним принципом, а Польща має визнати незалежність УНР. Поляки, в свою чергу наполягали на тому, що кордон має бути чітко визначений, а питання про Східну Галичину має бути закрите, що це територія Польщі. 2 грудня 1919 року, було вироблено декларацію, де кордон між Польщею та Україною був по річці Збруч, а Східна Галичина визнається частиною Польщі [1, С. 435]. На знак протесту, частина української делегації (передусім вихідці із заходу України), вийшли з делегації [33, С. 37-38]. Тоді ж відбувся парад польських військ на який, за запрошенням Пілсудського, був Петлюра. В ніч з 8 на 9 грудня відбулися особисті переговори між Пілсудським та Петлюрою [29, С. 45-46].

31 березня 1920 року Петлюра, коментуючи можливість укладання союзницької угоди між Польщею та УНР, в листі до міністра оборони: “Ми, Польща і Україна, повинні досягти порозуміння, щоб перед Москвою устояти. Посилатися на історію польсько - українських порозумінь в минулому для сучасної реальної політики не є аргумент. І які б аргументи не виставлялись різними людьми, а надто галичанами, Ви не зважайте, а, навпаки, ведіть лінію праці – діла, реальної затрати часу, а не безплідних непродуктивних дискусій та розмов. Одна тільки невтомна праця може нас урятувати. Ми повинні в ім’я державності зараз не рахуватися з розпукою, а мати тверду державну волю і не піддаватися на провокацію, все одно – чи останнє походить з нервів політичних, зі свідомих чи недобрих мотивів” [33, С. 38 – 39]. Власне, ми бачимо, що у цьому листі Петлюра, аргументує цей союз, тим що ні УНР ні Польща на одинці не зможуть протистояти більшовикам.

3 квітня 1920 р. польська делегація запропонували в проекті угоди між Польщею та УНР, крім попередніх територіальних претензій на Галичину, Підляшшя та Полісся та ще 7 повітів Волинської губернії. За наполяганням Петлюри, який розумів, що УНР була в досить критичній ситуації, щоб наполягати на своїх територіальних претензіях, наказав Українській делегації, щоб та погодилась і на ці територіальні поступки [26, С. 78].

22 квітня 1920 року укладено Варшавську угоду. Варшавська угода 22 квітня 1920 р. – міждержавний документ, котрий складається з семи статей. Польща визнала існування незалежної УНР. Стаття 4 Угоди передбачала, що український уряд зобов'язується не укладати жодним міжнародних угод, спрямованих проти Польщі; те саме зобов'язується не робити уряд Польської Республіки стосовно Української Народної Республіки. У 7 статті визначалося укладення військової конвенції. Східна Галичина, котра складала основу ЗОУНР, переходила до складу Польщі. 24 квітня була укладена військова концепція, згідно якої, у війні проти більшовиків, українські та польські війська є союзниками і вони підпорядковуються Командуванню польських військ. При цьому Рада народних міністрів УНР брала на себе зобов'язання постачати для польських військ, які беруть участь у війні проти більшовиків, м'ясом, борошно, крупи, картоплю, цукор, овес, сіно, соломі тощо. Польща керувала всіма залізничними шляхами, які були під контролем УНР. На визволених територіях влада мала передаватись цивільним та військовим адміністраціям УНР. Переважна більшість української інтелігенції засудили угоду. М. Шаповал заявив, що Петлюра – «продав» Галичину. С. Шелухін сказав що Варшавський договір – це «злочин, за який Україна, заплатила своєю свободою і кров'ю своїх синів». В. Панейко говорив, що політика Петлюри, яка базувалась на «русофобстві», фактично підривало ідею української незалежності. В той же час були і ті, хто розумів рішення Петлюри, наприклад Ф. Крушинський, а О. Шульгин назвав зовнішню політику Петлюри «революційною». Особливо негативною була позиція М. Грушевського. В своїй праці «Україна, Польща і Росія», політик назвав «справою маленької жменьки людей», і це було зроблено для того щоб утриматись при владі в Україні. [32, С. 277-282].

Окрім допомоги військом, Директорія УНР потребувала коштів для функціонування. Для цього 9 серпня 1920 року був укладений фінансовий договір між Польщею та УНР. Згідно умов договору Польща зобов'язувалась щомісячно надавати фінансову допомогу у розмірі 25 млн польських марок, на

функціонування цивільної адміністрації УНР. Хоча це не покривало всіх витрат, але все таки зменшувало економічний тиск на Директорію [29, С. 46].

Союзницький договір з Польщею, відкрив шлях УНР для міжнародного визнання. Завдяки старанням Ю. Пілсудського, однією з перших, УНР визнала Фінляндія. Було налагоджено відносини з Румунією. В Європі почали відкриватись українські посольства. Польські послы, передали американським колегам у Вашингтоні, інформацію про підписання між УНР та Польщею союзу. Вони розраховували на визнання УНР з боку США [29, С. 46].

Петлюра у своїй відозві до українського народу, заявив що Польща це наш союзник в боротьбі проти більшовицьких окупантів, і що польські війська, після закінчення війни покинуть територію України. [2, С. 31-33]

З відозвою до українців звернувся і Пілсудський. Він заявив, що польська армія прийшла допомогти українцям боротись проти більшовицьких загарбників, що разом із польськими солдатами, наступають і війська Петлюри. Коли вони повністю звільнять українські терени від радянської окупації, коли владу в Україні візьме легітимний український уряд, тоді ж польська армія, виконавши своє зобов'язання, повернеться на Батьківщину. Пілсудський закликав жителів України, допомагати Польській армії, яка разом із українською виборює їм свободу [27, С. 173]

Після підписання союзу розпочався наступ об'єднаних польсько-українських сил, який увійшов в історію, як Київська експедиція. 25 квітня 1920 року розпочався наступ на Київ під гаслом «За вашу і нашу свободу!». [29, С. 46-47].

5 травня Петлюра та Пілсудський зустрілись в Бердичеві, де вони обмірковували подальші наступальні дії. 7 травня польсько-українська армія взяла столицю УНР – Київ. 16 травня Петлюра зустрівся з Пілсудським у Вінниці (саме там, тимчасово знаходився уряд УНР). Наступного дня відбулися урочистості, які були присвячені передусім звільнення Києва. Під час своєї промови Пілсудський проголосив: « Від імені Польщі проголошую: «Хай живе вільна Україна!». Після перебування у Вінниці Пілсудський повернувся до

Варшави. 24 травня Петлюра прибув до Києва. Тоді ж на Софіївській площі було проведено польсько-український парад, на якому окрім Петлюри був польський генерал Ридз-Смігла. Результатом цього наступу стало звільнення майже всієї Правобережної України. Але закріпити цей результат не вдалось. Проте цей союз досить критично сприймали, як і українці так і поляки. Причиною всьому була взаємна недовіра до один одного. Поляки не дозволили укомплектувати українське військо, яке мало брати участь в поході на Київ, а населення ставилось з великою недовірою до Польщі. Через це великого повстання проти більшовиків, яке б мало початись після визволення Києва – не сталося. Для Пілсудського Варшавська угода, була фактично експериментом. Він говорив, що надав українцям шанс. Зможуть отримати свободу – то зможуть, не зможуть – то не зможуть. « Є два методи, щоб навчити людей плавати. Я волію кидати їх на глибоку воду і примушую плавати. Це, я власне, роблю з українцями. Для Петлюри, з чим важко не погодитись, це був останній шанс для збереження держави. Більшовики почали наступ. 11 червня 1920 р. радянська Армія окупувала Київ. Почався великий відступ. В липні фронт проходив уже неподалік Варшави. Причиною цього відступу стала недооцінення можливостей більшовицької армії, і недостатнє зміцнення польсько-українських сил. Тоді ж пішли слухи про можливі переговори між польським та більшовицьким урядами. На це Пілсудський це категорично засудив. Він заявив, що ситуація хоча і важка але не безнадійна тому не потрібно починати мирні переговори. Щоб обговорити ситуацію з війною, Петлюра та Пілсудський зустрілися в Замості 16 липня. Там Петлюра йому заявив що у випадку підписання миру між Польщею та Радянською Росією, українці будуть у вкрай тяжкому становищі.[27, С. 174-175].

Саме військові УНР, допомагали польським побратимам утримувати Львів, майже оточене Замостя, і контратакувати поблизу Комарова і цим самим завдати великих втрат 1-й Кінній армії Будьонного. Це допомогло здійснити славнозвісне «Чудо над Віслою», і кардинально змінити хід війни [29, С. 46 – 47].

Розпочався потужний контрнаступ польсько-українських сил, в результаті були повернуті під контроль західноукраїнські, західнобілоруські та Мінськ приміськими територіями. Але не дивлячись на наполягання Пілсудського про продовження боротьби, польський уряд почав переговори з радянськими колегами.

Була спроба наступу 10 жовтня під керівництвом Пілсудського, коли було звільнено Коростень, Жмеринку, Вінницю. Але за наполяганням радянської делегації наступ було зупинено. У Ризі 12 жовтня 1920 року було підписано перемир'я між Польщею та Радянською Росією, після чого УНР втратила свого єдиного союзника. 28 жовтня Пілсудський приїхав в Рівне, де тоді перебував Петлюра, щоб пояснити, що польський уряд вирішив підписати перемир'я, тому він не може брати пряму участь у війні, але чим зможе - тим допоможе. 1 листопада Пілсудський, ще раз зустрівся з Петлюрою, у Станіславові, де він гарантував главі УНР, постачання зброї та амуніції, якщо українська армія буде і надалі вести війну з більшовиками. Після невдалого походу 21 листопада Армія УНР, покинула Наддніпрянську Україну, і цим самим, фактично, припинила своє існування УНР [27, С. 176]. Варшавський договір засвідчив кінець федералістської концепції, так як, ті держави які б могли бути буферною зоною для Польщі, остаточно перестали існувати.

Отже, аналіз політичної й військової взаємодії Юзефа Пілсудського з УНР дає підстави стверджувати, що українсько-польський союз 1920 р. був не лише вимушеним кроком двох держав, опинившись у критичному становищі, але й частиною ширшої стратегії Пілсудського, спрямованої на формування нового силового балансу у Східній Європі. У своїй оцінці українського питання Пілсудський послідовно виходив із перспективи створення незалежної України як ключового елементу безпеки регіону та водночас як чинника стримування російського реваншизму — незалежно від того, чи він набував імперської, чи більшовицької форми. Політичні контакти між Пілсудським і керівництвом УНР, які розгорталися у надзвичайно складних умовах. З одного боку, обидві сторони усвідомлювали спільність стратегічного інтересу в протистоянні

більшовицькій експансії. З іншого - взаємна недовіра, а також невирішені територіальні питання істотно обмежували можливість формування рівноправного політичного партнерства. Укладення Варшавської угоди 1920 р. стало моментом, коли політичний прагматизм переважив історичні образи, і обидві сторони погодилися на компроміс, який мав забезпечити їм шанс на виживання. Проте цей союз виявився надто крихким, оскільки ґрунтувався не на стійкій соціальній підтримці, а на надзвичайних обставинах війни. Позитивні результати військової співпраці, зокрема спільна Київська операція, показали потенціал взаємодії, однак не змогли компенсувати відсутність належних політичних гарантій, недостатню координацію союзників та різне бачення майбутнього регіону. Для УНР союз із Польщею став останньою спробою зберегти державність; для Пілсудського — випробуванням його ідеї створення поясу незалежних держав поміж Польщею та Росією, що закінчився невдачею. Були об'єктивні причини, які завадили Пілсудському досягти його військових цілей, наприклад польське суспільство, та політична еліта, яка після «Дива на Віслі», та повернення під контроль західноукраїнських та західнобілоруських земель не бажала надалі воювати. Все це в комплексі, не дало Пілсудському повністю досягти стратегічних цілей в цій війні, але все таки, той результат, який був досягнутий, а саме утворення II Речі Посполитої, яка увібрала в себе більшість територій на які претендувала, безсумнівно було його особистим досягненням, так і досягненням всього польського народу.

3.3 Політична діяльність Юзефа Пілсудського після Ризького миру. Режим Санації.

Підписання Ризького мирного договору 18 березня 1921 року стало переломним моментом у житті Юзефа Пілсудського та в історії Другої Речі Посполитої. Завершення польсько-радянської війни, яка принесла Польщі територіальні здобутки, водночас позбавило Пілсудського реальної політичної влади. Його концепція федералізму — створення союзу незалежних держав (Польща, Литва, Білорусь, Україна) під егідою Варшави — зазнала поразки.

Перемогу здобула «національна демократія» Романа Дмовського, прихильна до етнонаціональної, а не федералістичної моделі держави.

Після укладення Ризького миру Пілсудський відійшов від активної політичної діяльності, подавши у відставку з посади Начальника Держави у грудні 1922 року. Його рішення було зумовлене глибоким розчаруванням у політичних процесах, які розгорнулися у відродженій Польщі. Після прийняття конституції 1921 року Пілсудському було запропоновано виставити свою кандидатуру на пост президента, але той відмовився, оскільки роль президента було більш формальною між «начальника держави» (посада була і ліквідована цією конституцією). Пілсудський оселився у своєму маєтку в Сулейовку, неподалік Варшави, де займався літературною діяльністю, історичними дослідженнями та спілкуванням з колишніми соратниками [52, С. 95].

Політична ситуація в Польщі 1921-1925 років характеризувалася нестабільністю. Часті зміни урядів, суперечності між основними політичними силами, економічні труднощі та соціальна напруга призводили до поступового розчарування суспільства у парламентській демократії.

У листопаді 1925 року в розпал економічної і політичної кризи в Польщі Пілсудський відновлює свою політичну діяльність. Офіційно у Бельдевері він подав президенту Войцеховському письмову декларацію, де засуджував можливе призначення міністром військових справ Сікорського чи Шептицького [52, С. 95].

Станом на початок 1926 року розпочалась підготовка до перевороту. Через хороші зв'язки Пілсудського з тогочасним польським військовим командуванням, в районі Рембертува під проводом військових навчань було зібрано кілька частин, якими керували «пілсудчики». Варто зауважити, що «переворот» не був вдалим одразу, оскільки Пілсудський вважав, що він зможе мирно його провести (шляхом демонстрації свого війська). І ця демонстрація сталась. 12 травня 1926 року о 17:00 на мосту Понятовського у Варшаві, Пілсудський зі своїм військом зустрівся з президентом Войцеховським та урядовими військами. Войцеховський намагався вмовити Пілсудського, щоб

той висував свої вимоги в легальній площині, але той – категорично відмовився. В свою чергу урядові війська, не дивлячись на вмовляння Пілсудського на його бік не стали. Тоді Пілсудський перейшов до збройної боротьби [52, С. 95].

Бої за Варшаву тривали 3 дні і були завершені 15 травня. За цей час загинуло близько 400 осіб, а поранено близько 900 (за офіційними даними) [52, С. 95].

У результаті протистояння між урядовими військами і прибічниками Пілсудського влада перейшла до його рук. Президент Станіслав Войцеховський і прем'єр Скшинський подали у відставку.

15 травня 1926 року Пілсудський увійшов до Варшави як переможець. 31 травня Національні збори обрали його президентом Речі Посполитої, проте він відмовився прийняти цю посаду, щоб уникнути формальної залежності від сейму. Замість себе він висунув Ігнація Мостіцького — свого давнього соратника, який став формальним главою держави, тоді як фактична влада залишалася в руках самого Пілсудського [43].

Після травневого перевороту в Польщі почав формуватися новий політичний режим — режим санації. Його сутність полягала в посиленні виконавчої влади та обмеженні впливу парламенту. Пілсудський не прагнув створити класичну диктатуру за зразком фашистської Італії чи більшовицької Росії, однак його система влади мала виразні авторитарні риси [43].

Він залишив за собою ключові важелі управління — контроль над армією, поліцією, а також вплив на кадрову політику уряду. Його соратники займали провідні посади у державних структурах, утворюючи так звану «санаційну еліту». У 1928 році було створено урядовий політичний блок — Безпартійний блок співпраці з урядом, який мав забезпечувати підтримку санаційного курсу в парламенті.

Період санації мав суперечливий характер. З одного боку, уряд Пілсудського зумів стабілізувати економічну ситуацію, зменшити політичну

напругу і зміцнити армію. З іншого — він поступово обмежив політичні свободи, що викликало опір опозиційних партій і частини суспільства.

У 1926–1928 роках були проведені реформи державного управління, спрямовані на централізацію влади. Було запроваджено суворий контроль за діяльністю політичних партій і преси. Опозиційні видання піддавалися цензурі, а їхні редактори — арештам [43].

Проте його курс залишався суперечливим: офіційно пропагувалася ідея рівності громадян, але фактично відбувалася полонізація освіти й адміністрації.

Санаційна влада прагнула забезпечити стабільність і модернізацію держави. У цей період розпочалися інфраструктурні проєкти, реформи в армії, розвиток промисловості. Польща зміцнила міжнародні позиції, а її зовнішня політика стала більш самостійною.

Однак ці досягнення супроводжувалися концентрацією влади в руках вузького кола осіб, обмеженням демократичних інститутів і переслідуванням опозиції. Після смерті Пілсудського у 1935 році його спадкоємці оформили ці тенденції конституційно — у Конституції квітня 1935 року, яка юридично закріпила авторитарний характер держави, зосередивши головні повноваження у президента, який наділявся великими повноваженнями, і відповідав тільки "перед Богом та історією", мав право розпуску сейму й сенату, призначав прем'єра і міністрів, підзвітними йому ставали уряд, сейм, сенат, збройні сили, суди, органи контролю. Президент обирався на спец. Зборах виборців строком на 7 років тільки з двох кандидатів, висунутих 50 депутатами сейму, 25 депутатами сенату та 5 найвищими посадовцями країни. [23].

Отже, диктатура санації стала однією з найважливіших сторінок у політичній історії міжвоєнної Польщі. Пілсудський зумів забезпечити країні певний період політичної стабільності, економічного зростання та державної модернізації, проте зробив це ціною обмеження демократичних інститутів.

Його правління стало спробою створити «третій шлях» між демократією та диктатурою — своєрідну форму персоналістської влади, заснованої на авторитеті лідера й дисципліні. Саме цей період заклав підвалини подальшої

еволюції польської державності у 1930-х роках, коли країна залишалася формально демократичною, але фактично керувалася авторитарним режимом.

Підсумовуючи третій розділ, можна зробити висновок, що період 1918-1935 року – був фундаментальним для формування польської державності. Пілсудський виступив тут не тільки як харизматичний лідер, а й як трансформаційна фігура, яка задала вектор розвитку Польщі і після своєї смерті, аж до Другої світової війни. Участь Пілсудського в польсько-більшовицькій війні засвідчила його здатність поєднувати оперативне військове керівництво з обґрунтованою стратегічною візією безпеки. Воєнні дії не були самоціллю — вони виступали інструментом реалізації ширшої ідеї забезпечення незалежності та позиціонування Польщі як самостійного суб'єкта регіональної політики. Успіхи та невдачі на полі бою виступили каталізатором подальших політичних рішень і коригування стратегічних пріоритетів. По-друге, взаємодія з УНР продемонструвала складність реалізації федералістичних або партнерських проектів у багатонаціональному та постконфліктному середовищі. Варшавське співробітництво з Директорією мало як військово-оперативний, так і політичний виміри: воно тимчасово відкривало перспективу створення буферної смуги незалежних держав, але одночасно виявило глибоку проблематику взаємної недовіри, територіальних компромісів і відсутності стійкої соціальної підстави для союзу. Союз із УНР виявився практично дієвим у військовому вимірі, але вразливим у політичному — що зумовило його обмежений довгостроковий ефект. По-третє, після Ризького миру та внаслідок переоцінки можливостей федеративного проекту Пілсудський переосмислив методи досягнення державної стабільності й безпеки. Травневий переворот 1926 р. і встановлення режиму санації стали наслідком як суб'єктивного прагнення Пілсудського до ефективного управління, так і об'єктивної кризи парламентаризму в Польщі. Його політика була вкрай неоднозначною. З одного боку він був справжнім державним політиком, який забезпечив відновлення Польщі, а згодом стабілізував економічну і політичну ситуацію в державі. З іншого боку – ціною цьому послужили державний переворот, який забрав

півтисячі життів та авторитарне правління. Пілсудський тут керувався в першу чергу потребами ефективності управління державою, але така політика виявилась ефективною лише за його життя, оскільки після його смерті відбувалась політична боротьба за владу, яка похитнула ту «стабільність».

Розділ 4.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ Ю. ПІЛСУДСЬКОГО В КУРСІ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.

4.1. Теоретико-методологічні засади вивчення постаті Юзефа Пілсудського у процесі підготовки фахівців істориків

На сьогоднішній день, система історичної освіти у закладах вищої освіти спрямована не лише на засвоєння фактологічних матеріалів, а й на формування здатності студентів осмислювати минуле як динамічний процес розвитку людства, формувати цілісне бачення історії [41, С. 139].

Вагоме місце у цьому процесі займає вивчення видатних історичних постатей, політичних і військових лідерів, діяльність яких вплинула на історичну долю цілих народів і держав. Однією з таких постатей є Юзеф Пілсудський.

Дослідження постаті Пілсудського у закладах вищої освіти має не лише пізнавальне, але й світоглядне значення. Аналіз його діяльності дозволяє студентам осмислити складність процесів національного відродження, боротьбу за незалежність, суперечності між ідеалами демократії та політичною доцільністю.

Зміни, що відбуваються в освітньому просторі, зумовлюють необхідність переосмислення підходів до викладання історії у вищій школі. Традиційна лекційно-інформаційна модель навчання поступово поступається місцем активним і дослідницьким формам, які сприяють формуванню компетентностей, передбачених сучасними стандартами вищої освіти [4]. Відповідно, важливим завданням викладача історії є не лише ознайомити студентів із біографією та політичною діяльністю Пілсудського, а й сформувати вміння критично оцінювати історичні джерела, аналізувати контекст подій, порівнювати історичні процеси та робити власні висновки.

Методологічною основою вивчення діяльності Ю. Пілсудського є поєднання історико-наукових та педагогічних підходів. В історичній освіті

важливо дотримуватися принципів історизму, об'єктивності, системності, гуманізму та науковості. Принцип історизму передбачає розгляд діяльності Пілсудського у контексті конкретної епохи — складних політичних процесів початку XX ст., національно-визвольних рухів, воєн та соціальних змін у Європі [45]. Об'єктивність вимагає уникати ідеологізації, розглядати діяльність політика з позицій багатофакторності, враховуючи як позитивні, так і суперечливі аспекти його політичного курсу [38, С. 40].

У процесі підготовки майбутніх істориків важливим є застосування інтегративного підходу [34, С. 96], що передбачає поєднання історичних знань із елементами політології, культурології, соціології, військової історії та педагогіки. Такий підхід дозволяє студентам розглядати постать Ю. Пілсудського не лише як національного героя Польщі, а як політичний феномен, характерний для усієї доби становлення модерних націй і держав у Центрально-Східній Європі.

Серед методичних принципів, що мають бути покладені в основу викладання теми про Ю. Пілсудського, виділяємо такі:

- Науковість — опора на перевірені історичні факти, документальні джерела, наукові інтерпретації.
- Діалогічність — побудова навчального процесу на основі співпраці викладача і студентів. [50, С. 619]
- Проблемність — формулювання навчальних проблемних питань, які стимулюють пізнавальну активність.
- Інтегративність — поєднання різних форм і методів навчання, зокрема традиційних і сучасних цифрових; Рефлексивність — спонукання студентів до самооцінки, до осмислення історичних паралелей і власних висновків.

У викладанні цієї теми важливо також застосовувати компетентнісний підхід, що орієнтує не стільки на запам'ятовування фактів, скільки на формування практичних умінь аналізу історичних джерел, інтерпретації політичних подій, уміння робити порівняльні висновки [39].

Таким чином, методичні засади вивчення діяльності Ю. Пілсудського повинні спиратися на поєднання історико-наукового та педагогічного аналізу, використання різних рівнів пізнавальної діяльності студентів, створення умов для формування історичного мислення, розвиток дослідницьких навичок через роботу з першоджерелами, міжпредметну інтеграцію з політичною теорією, військовою історією, соціологією та педагогікою.

Отже, вивчення діяльності Ю. Пілсудського у закладах вищої освіти повинно ґрунтуватися на засадах науковості, інтегративності, проблемності й особистісної орієнтації. Застосування сучасних методологічних підходів дозволяє не лише осмислити історичне значення Пілсудського, а й підвищити якість історичної освіти загалом. Це сприяє розвитку аналітичних умінь, критичного мислення та історико-педагогічної культури майбутніх фахівців.

4.2. Використання сучасних методів навчання при вивченні діяльності Ю. Пілсудського

Сучасна історична освіта у вищій школі дедалі більше орієнтується на активну взаємодію викладача і студентів. Використання інтерактивних методів дозволяє залучати студентів до активного пізнання, формувати навички співпраці, комунікації, аналітичного мислення, а також створює можливість для індивідуалізації освітнього процесу.

Вивчення діяльності Ю. Пілсудського може стати ефективним полігоном для впровадження сучасних педагогічних технологій, адже ця тема має великий потенціал для дискусій, аналітики та творчих форм навчання.

Одним із підходів є проблемно-дискусійний метод. Студентам можна запропонувати такі питання до обговорення:

- Чи можна вважати Ю. Пілсудського творцем польської незалежності?
- Наскільки його політичні методи відповідали демократичним принципам?
- Чи мав «травневий переворот» 1926 року історичну виправданість?

Такі дискусії формують уміння аргументувати, зіставляти різні позиції, аналізувати історичні контексти.

Іншим ефективним методом є рольова гра. Студенти можуть інсценізувати політичні події (наприклад, засідання польського сейму 1918 року або військові наради Пілсудського з генералами). Такі форми дають змогу не лише засвоїти фактичний матеріал, а й емоційно прожити історичну ситуацію, що підсилює розуміння мотивів і наслідків політичних рішень [28, С. 212].

Також ключовим є проєктний метод, який передбачає створення студентами власних навчально-дослідницьких проєктів (презентацій, відео-фото матеріалів, історичних карт, есе), цей метод стимулює самостійність, розвиває інформаційні та комунікативні компетентності [19, С. 43].

Не менш важливо застосовувати цифрові технології. Використання Google Classroom, Moodle, Padlet, інтерактивних карт TimeMaps, візуального редактору Canva,, тестових платформ (Kahoot, Quizizz) забезпечує динамічність навчального процесу та підвищує інтерес студентів до історії [40, С. 95].

Метод сторітелінгу також ефективний інструмент. Через розповідь про конкретні епізоди з життя Пілсудського (його заслання, діяльність у легіонах, політичну боротьбу, створення незалежної Польщі) можна побудувати емоційно насичений наратив, що допомагає студентам краще зрозуміти внутрішні мотиви діяча і контекст епохи. [15, С. 26]

Ефективною формою роботи є також кейс-метод, який передбачає аналіз конкретних історичних ситуацій. Наприклад, студентам можна запропонувати кейс «Проблема союзників Польщі у 1920-х роках» або «Дилема: демократія чи стабільність — оцінка перевороту 1926 року». Це дозволяє застосовувати аналітичне мислення, порівнювати альтернативи, формувати власну оцінку історичних рішень.

Важливою складовою методичної системи є організація самостійної роботи студентів: написання рефератів, історичних есе, участь у круглих столах, конференціях, історико-політичних дебатах. Такі форми дозволяють

глибше осмислити історичний матеріал, розвивають навички саморефлексії, наукової аргументації та історичної інтерпретації.

Сучасні методи навчання відкривають нові можливості для підготовки майбутніх істориків. Їх використання у процесі вивчення діяльності Ю. Пілсудського сприяє не лише глибшому засвоєнню історичних знань, а й розвитку творчості, дослідницької ініціативи, комунікативних умінь студентів. Такі методи роблять навчання активним, емоційним, науково орієнтованим і гуманістичним.

Викладач історії, який використовує сучасні педагогічні технології, стає фасилітатором пізнання, а не лише джерелом інформації. Це відповідає сучасній парадигмі освіти, спрямованій на формування компетентного, критично мислячого, відповідального фахівця, здатного аналізувати історію не лише як минуле, а як досвід для майбутнього.

Проведений аналіз методичних підходів до вивчення діяльності Юзефа Пілсудського у курсі всесвітньої історії у закладах вищої освіти дозволяє зробити низку узагальнень і висновків.

Передусім, постать Ю. Пілсудського є багатоплановим навчальним об'єктом, який має значний потенціал для розвитку історичного мислення, формування аналітичних, комунікативних та аксіологічних компетентностей студентів. Його політична й військова діяльність, а також суперечливість оцінок у науковій літературі, створюють широке поле для дослідницької роботи та проблемного навчання.

Вивчення постаті Пілсудського у процесі підготовки майбутніх істориків повинно здійснюватися на засадах науковості, історизму, об'єктивності, системності та особистісної орієнтації. Це передбачає не лише інформативне засвоєння фактів, а й формування здатності до інтерпретації, критичного аналізу джерел, порівняння історичних процесів і явищ.

Методологічна база має спиратися на компетентнісний, діяльнісний та інтегративний підходи, які забезпечують цілісне поєднання знань, умінь і

цінностей. Таке навчання сприяє усвідомленню історії не як набору подій, а як складного процесу вибору, відповідальності та суспільного розвитку.

Застосування зазначених методів дозволяє реалізувати принципи діяльнісного навчання, за якого студент виступає не пасивним споживачем знань, а активним суб'єктом пізнання, співтворцем навчального процесу. Викладач у такій моделі стає наставником, який спрямовує пізнавальну діяльність, створює умови для самостійного пошуку істини.

Важливим результатом методичного оновлення викладання історії є формування у студентів стійкої пізнавальної мотивації, вміння застосовувати історичні знання в сучасному контексті, оцінювати історичні події з позицій гуманістичних цінностей. Таким чином, вивчення діяльності Ю. Пілсудського може слугувати прикладом ефективної реалізації компетентнісного підходу у вищій історичній освіті.

Підсумовуючи розділ 3, можна дійти висновку, що застосування принципів історизму, об'єктивності, системності, інтегративності та науковості створює базу для всебічного розгляду політичного феномену Пілсудського, його впливу на становлення Другої Речі Посполитої та взаємодію з сусідніми державами, зокрема з УНР. Водночас сучасні методи навчання значно підвищують ефективність засвоєння історичного матеріалу та розширюють пізнавальні можливості студентів. Проблемно-дискусійні методи стимулюють критичне мислення і здатність аргументувати власну позицію, рольові ігри дозволяють «прожити» історичні події та зрозуміти мотиви та наслідки рішень історичних діячів. Проектна діяльність, кейс-методи, сторітелінг та використання цифрових технологій сприяють розвитку самостійності, творчості, комунікативних і дослідницьких умінь, стимулюють цікавість до історії та формують вміння застосовувати знання у практичних і сучасних контекстах. Інтеграція традиційних і сучасних методів навчання, поєднана з компетентнісним, діяльнісним та інтегративним підходами, дозволяє створити цілісну систему підготовки майбутніх істориків, у якій студент виступає не лише пасивним споживачем знань, а активним учасником навчального процесу,

дослідником, аналітиком та співтворцем знання. Такий підхід забезпечує формування здатності критично оцінювати джерела, порівнювати різні історичні інтерпретації, робити аргументовані висновки і розвивати навички самоосвіти та саморефлексії. Таким чином, вивчення діяльності Ю. Пілсудського у вищій школі є ефективним засобом реалізації сучасної методичної парадигми, що поєднує науковість, інтерактивність, проблемність і особистісну орієнтацію. Це сприяє не лише засвоєнню фактичного матеріалу та розумінню історичного контексту, а й розвитку у студентів компетентностей, необхідних для професійної діяльності та громадянської позиції. Використання різноманітних педагогічних технологій у процесі навчання створює умови для активного пізнання історії, формує критичне і комплексне мислення, а також забезпечує гуманістичну спрямованість історичної освіти, де минуле розглядається як джерело уроків і досвіду для сучасності та майбутнього.

ВИСНОВКИ

Отже, проаналізувавши період життя Ю. Пілсудського з 1867 по 1935, можна зробити висновки, що це людина, яка стала одним із тих хто здійснив мрію поколінь – відновив незалежність Польської держави. Щоб прийти до такого результату, Ю. Пілсудський пройшов не простий шлях свого суспільно-політичного становлення. Ще з ранніх років свого життя, він проявив себе, як патріот Польщі, який готовий активно діяти, щоб досягти свободи для польського народу. Його завзятість та принциповість, зіграла ключову роль в тому, щоб саме він очолив польські політичні еліти. Використовуючи Четверний Союз він зміг спочатку утворити польську державу, а після поразки перейти на бік Антанти і таким чином легалізувати Польську державу на міжнародній арені. Було багато критичних моментів, коли здавалося, мрія Пілсудського буде приречена, але правильні тактичні рішення, допомогли відстояти Польщу в боротьбі з більшовицьким режимом.

Особливо цікавими є його геополітична концепція федералізму. До сьогодення, між істориками йдуть суперечки, чи дійсно був Пілсудський федералістом, чи це було лише тактичне рішення, щоб привернути народи Східної Європи, на бік польської армії в боротьбі з більшовизмом. На основі проведеного аналізу його життя, можна припустити що Пілсудський дійсно виношував плани утворення потужної федерації на теренах колишньої Речі Посполитої – т.з. Міжмор'я або Балто-Чорноморський союз. Але з іншої сторони це не заважало йому використовувати цю концепцію, щоб привернути на свій бік українців, білорусів, народів Балтії. Особливу роль в цій ідеї займала Україна, якій Ю. Пілсудський приділяв найбільше уваги, так як в його розумінні Українська держава, стала б потужним буфером, який би захищав Польщу від зазіхань з боку Росії, якщо в тієї знову розгоряться імперські апетити. З плином часу, розуміючи неможливість реалізації цієї концепції, особливо після миру в Ризі, Пілсудський відкинув на другий план цю ідею, і більше сконцентрувався на власне польських проблемах. Як, він сам говорив,

для нього це був своєрідний «експеримент», вийде – то вийде, не вийде – то не вийде. Тому, він дійсно намагався реалізувати цю політичну концепцію.

Після завершення війни Пілсудський поступово віддалявся від політики, але йому не судилось її полишити. Політична криза 1926 року стала точкою, у якій його бачення сильної держави та невдоволення функціонуванням парламентської демократії призвели до «Травневого перевороту». Запровадження режиму санації засвідчило його прагнення забезпечити порядок, стабільність і ефективність влади, але водночас позначило початок авторитарної еволюції державного управління Польщі. Аналіз цього періоду показав, що Пілсудський не був прихильником диктатури у класичному розумінні, однак виправдовував обмеження демократії необхідністю збереження державності та захисту національних інтересів.

Пізні роки його правління демонструють парадоксальність політики Пілсудського: з одного боку — курс на модернізацію армії та державних структур, з іншого — концентрацію влади, домінування виконавчої гілки та зростання політичної цензури. Незважаючи на це, його вплив залишався визначальним до самої смерті у 1935 році. Після його відходу відкрилося внутрішнє протистояння в середовищі санаційного табору, що засвідчило масштаб ролі Пілсудського.

Пілсудський залишив складну, суперечливу, але надзвичайно важливу спадщину. Вона поєднує здобутки національно-визвольного руху, модернізацію політичних та військових інститутів, формування культури державного управління та, водночас, проблеми авторитаризму, обмеження демократичних свобод і довготривалі політичні конфлікти. Його життя від народження до смерті є прикладом перетворення ідей на практичну політику, а особистого досвіду — на загальнодержавні рішення. Саме тому Юзеф Пілсудський залишається однією з центральних постатей історії XX століття, а його діяльність продовжує викликати інтерес і дискусії серед науковців.

Методологія навчання діяльності Ю. Пілсудського у вищій школі ґрунтується на поєднанні класичних історичних підходів з сучасними педагогічними технологіями та компетентнісними моделями навчання. Важливим є використання принципів науковості, історизму, системності, інтегративності та особистісної орієнтації. Теоретико-методологічні засади передбачають, що постать Пілсудського розглядається не лише як історичний факт, а як комплексний політичний, військовий та соціокультурний феномен, що дозволяє студентам осмислювати складність історичних процесів, аналізувати різні джерела та формувати власні оцінки.

У практичній площині навчання доцільно застосовувати активні методи, що стимулюють критичне мислення та аналітичні здібності студентів. Серед них — проблемно-дискусійний метод, рольові ігри, кейс-аналіз, проєктна діяльність та сторітелінг. Проблемно-дискусійний підхід дозволяє студентам обговорювати суперечливі аспекти діяльності Пілсудського, формулювати власні аргументи та робити висновки, спираючись на різні джерела. Рольові ігри та інсценізації історичних подій сприяють глибокому розумінню політичних процесів і мотивів учасників подій. Проєктна діяльність та кейс-метод розвивають уміння систематизувати матеріал, порівнювати альтернативні варіанти рішень і прогнозувати наслідки політичних дій. Використання сторітелінгу дозволяє створювати емоційно насичені наративи, які допомагають студентам співпереживати героям історії і краще розуміти контекст епохи.

Особливе місце займає впровадження цифрових технологій у навчальний процес — інтерактивні карти, освітні платформи (Google Classroom, Moodle, Padlet), онлайн-тести (Kahoot, Quizizz) та візуальні редактори (Canva) дозволяють урізноманітнити навчальні форми, підвищити динамічність занять та заохотити студентів до активної участі у пізнавальній діяльності. Поєднання традиційних і цифрових методів забезпечує індивідуалізацію навчання та

формує навички інформаційної компетентності, самостійності та відповідальності за власне навчання.

Таким чином, інтеграція сучасних методів навчання з науково-історичним аналізом діяльності Ю. Пілсудського створює умови для всебічного розвитку майбутніх істориків. Студенти отримують можливість не лише засвоювати фактичні дані, але й формувати аналітичні, комунікативні, дослідницькі та критичні компетентності, що відповідає вимогам сучасної історичної освіти. Вивчення постаті Пілсудського у такому контексті слугує прикладом ефективного поєднання історичного знання з педагогічними інноваціями та формує у майбутніх фахівців усвідомлене бачення історії як складного процесу, який можна аналізувати, інтерпретувати і використовувати для розуміння сучасних соціально-політичних явищ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. Гунчак Т. Україна і Польща в документах 1918-1922 // Джерела до історії України-Руси: Том XII. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто: Наукове товариство ім. Шевченка. 1983. Ч. 1. 466 с.
2. Гунчак Т. Україна і Польща в документах 1918-1922 // Джерела до історії України-Руси: Том XII. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто: Наукове товариство ім. Шевченка. 1983. Ч. 2. 488 с.
3. Документы и материалы по истории советско-польских отношений (ноябрь 1918 - апрель 1920 г.) // Документы и материалы по истории советско-польских отношений: в 8 т. Москва: Издательство наука, 1964. Т. 2. 720 с.
4. МОН України. Проект стандарту вищої освіти зі спеціальності 014 "Середня освіта (за предметними спеціальностями)" на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти від 17 квітня 2024 року.
URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/gromadske-obgovorennya/2024/04/17/HO-projekt_stand_VO-014-serednya_osvita-bakalavr.17.04.2024.1.1.docx (дата звернення 06.10.2025 р.)
5. Хрестоматия по отечественной истории (1914-1945 гг.): Учеб. Пособие для студентов вузов/ Под ред. А. Ф. Киселева, Э. М. Щагина. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1996, 896 с.
6. Artykuły z Kuriera Warszawskiego dotyczące aresztowania Józefa Piłsudskiego. Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce. URL: <https://archiwa.pilsudski.org/dokument.php?nonav=0&nrrar=701&nrrzesp=1&sygn=38&handle=701.180/1726> (дата звернення 15.01.2022)
7. "Izwiestja" o Marszałku i roli paktu sowiecko-polskiego. Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce.
URL: <http://archiwa.pilsudski.org/dokument.php?nonav=0&nrrar=701&nrrzesp=1&sygn=88&handle=701.180/2481> (дата звернення 10.12.2022).
8. List gończy za J. Piłsudskim. Instytut Józefa Piłsudskiego w Londynie.
URL: <https://archiwa.pilsudski.org.uk/dokument/207> (дата звернення 13.01.2022)

9. Jak stałem się socjalistą? Józef Piłsudski. Portal poświęcony tradycjom polskiej lewicowej demokracji. URL: <http://lewicowo.pl/jak-stalem-sie-socjalista/> (дата звернення 05.12.2022).

10. Przemówienie na otwarciu sejmu ustawodawczego (10 lutego 1919). Józef Piłsudski. URL: <https://web.archive.org/web/20160305034623/http://www.zwoje-scrolls.com/zwoje14/text01p.htm> (дата звернення 10.12.2022).

11. Rozkaz do oficerów I Brygady Legionów Polskich w Królestwie. Józefa Piłsudskiego w Ameryce. URL: <https://archiwa.pilsudski.org/dokument.php?nonav=0&nrar=701&nrzesp=1&sygn=100&handle=701.180/3054> (дата звернення 13.01.2022)

12. Umowa o sposobie finansowania projektowanego Legionu Polskiego do walk po stronie Japonii. Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce. URL: <https://archiwa.pilsudski.org/dokument.php?nonav=0&nrar=701&nrzesp=1&sygn=48&handle=701.180/1784> (дата звернення 13.01.2022)

Література:

13. Алексієвець Л. Польща: шляхом відродження державної незалежності. 1918-1939. Тернопіль: Економічна думка, 2002. 272 с.

14. Баран. З., Полещук Т. Країни Центральної та Східної Європи в міжвоєнний період. Навчально-методичний посібник. Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів. 1999. 105 с.

15. Біла С, Мазурчак Л. Сторітелінг при вивченні історії у закладах загальної та фахової передвищої як освіти : навчально-методичний посібник. Дрогобич : Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2024. С. 22 - 30.

16. Васильев Л. От нового времени к современности. Всеобщая история: в 6 т. Москва: КДУ, 2013. Т. 5. 680 с.

17. Газін В, Копилов С. Новітня історія країн Європи і Америки 1918-1945 рр. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Видання 2-е, доповнене, перероблене. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2008. 472 с.

18. Гранчак І. М., Ковченко А. Ф., Чорний В. П. Історія західних та південних слов'ян: Підручник для студентів історичних факультетів вузів. Київ: Вища школа, 1987. 437 с.
19. Долід В., Долганов П. Проектне навчання в історичній освіті : методичні рекомендації. Рівне : РОІППО, 2023. 83 с.
20. Дэвис Н. История Европы: пер. с англ. Москва: Транзиткнига, 2005. 943 с.
21. Дедурін Г. Ідея білоруської державності крізь призму поглядів Юзефа Пілсудського (1918-1921 рр.) // Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Сер. : Актуальні проблеми історії України. 2013. № 61. С. 24-31.
22. Дыбковская А., Жарын М., Жарын Я. История Польши: с древнейших времён до наших дней. Варшава: Научное издательство ПВН, 1995. 372 с.
23. Зарецька Т. КОНСТИТУЦІЇ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ ПОЛЬСЬКОЇ 1921 та 1935. Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон – Кю. Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: "Наукова думка", 2008. 568 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Konstitutsii_Drugoï_Rechi_Pospolitoï (дата звернення: 21.10.2025)
24. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. 752 с.
25. Земський Ю. С. Вибудовування стратегії міжнародних відносин творцями Другої Речі Посполитої. Вісник Черкаського університету. 2017. № 2. С. 70-76.
26. Зінкевич Р. Передісторія підписання Варшавського договору 1920 р.: С. Петлюра та Ю. Пілсудський. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Держава та армія. 2013. № 752. С. 73-81.

27. Зінкевич Р. Українсько-польська-радянська війна 1920 року. С. Петлюра і Ю. Пілсудський. «Young Scientist». № 3 (43). 2017. С. 173-178.
28. Ковальова А. О. Рольова гра на уроках історії. Актуальні проблеми методики навчання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, Вітебський держ. ун-т ім. П. М. Машерова: іст. ф-т, Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка ; [упоряд. Г. Г. Яковенко]. Харків : ХНПУ, 2016. Вип. 8. С. 212–215.
29. Комар В. Східна політика Польщі 1918–1921 рр.: від федералізму до прометеїзму. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2009. Вип. 18. С. 42-50.
30. Комар В. Л. Юзеф Пілсудський і його соратники в боротьбі за незалежність Польщі напередодні Першої світової війни. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2015. Вип. 26. С. 133-139.
31. Корольов Г. Європейський федераліст, імперіаліст і політичний реаліст: польські історики про Ю. Пілсудського та його східну політику. Український історичний журнал. 2015. №4. С. 148-160
32. Корольов Г, Союз Ю. Пілсудського — С. Петлюри в контексті геополітичного вибору. Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років. 2010. С. 275-286.
33. Костишин Е. Політична та військова зумовленість польсько-українського союзу Пілсудський – Петлюра 1920 року. Військово-науковий вісник Академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. Вип. 14. Львів, 2009. С. 35-44.
34. Коханко О. Історичні Аспекти розвитку інтегрованого підходу в освіті/ Науковий часопис НПУ ім. Драгоманова . Серія 17. Теорія і практика навчання і виховання. 2019. С. 93 – 100.
35. Лисенко В. Галичина в месіанській візії Ю. Пілсудського // Науково-теоретичний альманах «Грані». 2017. Т. 20. № 7(147). С. 39-44.

36. Лях С. Методологія історії: класика і практика : навчальний посібник. – Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. – 130 с.
37. Матушанський Н. Юзеф Пілсудський у контексті колізій відновлення та розбудови польської державності (1918 – 1926) // Вісник аграрної історії. - 2019. Вип. 29-30. С. 228-236.
38. Менджецький В., Брацисевич Є. Польща – Нарис історії: пер. з польськ. Варшава: Інститут національної пам'яті, 2015. 365 с.
39. Мороз І. Компетентнісний підхід до навчання історії в старшій школі. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/717280/1/%D0%9C%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B7%20%D0%86%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0.pdf> (дата звернення 25.10.2025 р.).
40. Москалюк М., Лень, А. (2025). Цифрові технології та їх роль у вивченні історії. Електронне наукове фахове видання “відкрите освітнє е-середовище сучасного університету”, (18), С. 92–102.
41. Мотенко Ю., Шишкіна Е. Історична освіта у вищій школі як консолідуєчий чинник українського суспільства / Українознавчий альманах. 2018. 136 -141 с.
42. Наленч Д., Наленч Т. Юзеф Пилсудский — легенды и факты. Пер. с польськ. Москва: Политиздат, 1990. 399 с.
43. Новак О. Режим санації – епоха досягнень та прорахунків. 2014 р. URL: <https://ukrpolnauka.wordpress.com/2014/01/04/%D1%80%D0%B5%D0%B6%D0%B8%D0%BC%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%D0%B5%D0%BF%D0%BE%D1%85%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D1%81%D1%8F%D0%B3%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D1%8C%D1%82%D0%B0-%D0%BF%D1%80/> (дата звернення 21.10.2025)

44. Носкова А. Польша в XX веке. Очерки политической истории. Москва: Издательство «Индрик», 2012. 952 с.
45. Стельмах С. ІСТОРИЗМ. Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - Київ: В-во "Наукова думка", 2005. 672 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Istoryzm> (останній перегляд: 07.11.2025).
46. Суля В. Юзеф Пілсудський. Пер. з пол. Миколи Яковини. Дух і літера: Київ, 2018. 528 с
47. Підлущкий О. Постаті XX сторіччя. Вид. 2, доп. і переробл. Київ: Дух і літера, 2007. 268 с
48. Пилсудский против Тухачевского: сборник. Москва: ПЗ2 Воениздат, 1991. 254 с.
49. Ратушняк І. Юзеф Пілсудський: Людина і політик / Особливості політичних режимів нововідроджених слов'янських держав та їх соціально-економічний та культурний розвиток. Наукові записки. Серія. Історія. 2003. №3 С. 155-156
50. Терещенко. В. Діалогічність спілкування як умова інтерактивної взаємодії вчителя з учнями. Проблеми сучасної психології. – 2010 С 619-628
51. Тимовский М., Кеневич Я., Хольцер Є. История Польши: пер. с польск. Москва: Издательство «Весь мир», 2004. 544 с.
52. Штарський М. Юзеф Пілсудський. Факти і міфи. Український історичний журнал. 1992. № 5. С. 89-102.
53. Яровий В. Історія західних та південних слов'ян у XX ст.: Курс лекцій: Навч. посібник. Київ: Либідь, 1996. 416 с.